

**ПАЖУҲИШГОҲИ РУШДИ МАОРИФ БА НОМИ АБДУРАҲМОНИ
ҶОМИИ АКАДЕМИЯИ ТАҲСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН**

Ба ҳуқуқи дастнавис

ТДУ 372.8:681.3

ТКБ 74.2:73 тоҷик.

Қ-76

ҚОДИРОВ ҶАЪФАР АШЎРОВИЧ

**АСОСҲОИ ПЕДАГОГИИ ОМУЗИШИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ
КОМПЮТЕРӢ БА ДОНИШЉӢӢН-МУТАХАССИСОНИ ОЯНДАИ
РАВИЯҲОИ ИҚТИСОДИ ДАР МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ
ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади
илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи
умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот**

ДУШАНБЕ – 2023

Диссертатсия дар шубҳаи фанҳои табиӣ ва технологияи иттилоотии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи А. Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Мирзоев Абдулазиз Раҷабович** - доктори илмҳои педагогӣ, профессор, мудири кафедраи барномасозӣ ва низомҳои зеҳнии Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон

Муқарризи расмӣ: **Файзализода Баҳрулло Файзали** - доктори илмҳои педагогӣ, и.в. профессори кафедраи технологияи информатсионӣ ва методикаи таълими информатикаи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав

Рафиев Сафархон Аюбович - номзади илмҳои педагогӣ, ноиб ректор оид ба илм ва инноватсияи Донишгоҳи давлатии Кулоб ба номи А. Рӯдкӣ

Муассисаи пешбар: **Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи С. Улуғзода**

Ҷимояи диссертатсия 06 майи соли 2023, соати 10⁰⁰ дар шурои муштаракӣ диссертатсионӣ 6D.KOA-022 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва Академияи таҳсилоти Тоҷикистон (734063, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи С.Айнӣ, 126, тел.: 225 84 23) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхона ва сомонаи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон (www.aot.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «___» _____ соли 2023 тавзеъ шудааст.

Котиби илмӣ шурои муштаракӣ диссертатсионӣ, доктори илмҳои педагогӣ

М.Б. Каримзода

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали ба даст даровардани Истиқлолияти давлатӣ рушди иқтисоди миллӣ ва ҳамгирӣ ба иқтисоди ҷаҳонро яке аз самтҳои афзалиятноки худ қарор додааст. Имрӯз мамлакат ҳамчун омили муҳими бозори минтақавӣ ва ҷаҳонӣ пазируфта шудааст. Аммо, имрӯз иқтисоди ҷаҳонӣ ба кишварҳое, ки меҳондор ба сатҳи баланди рушд ноил шаванд, як қатор шартҳои мушаххасро пешниҳод мекунад, ки мувофиқи онҳо андешидани чораҳои муайянро талаб мекунанд. Пеш аз ҳама, сухан дар бораи афзоиши васеи татбиқи технологияҳои компютерию иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар иқтисодиёт меавад.

Баъд аз бӯҳрони ҷаҳонии солҳои 2008–2009 соҳаҳои рақамӣ ба таври муназзам рушд намуда, ба яке аз соҳаҳои қуллии иқтисоди ҷаҳонӣ мубаддал гардиданд. Дар аксари мамлакатҳои рушдёфта суръати афзоиши соҳаҳои рақамӣ ва иттилоотӣ аз суръати афзоиши Маҷмуи маҳсулоти дохилӣ (ММД) хеле боло рафт. Ба ин нигоҳ нақарда, тафовути афзоишдаи рақамӣ байни мамлакатҳо ва минтақаҳо, муносибатҳои маҳдуди миллӣ нисбати таъмини амнияти иттилоотӣ, имкониятҳои номутаносиб ва хавфҳои иқтисоди рақамӣ барои агентҳои гуногуни иқтисодӣ ба бор овард, ки тамоми ин омилҳо раванди татбиқи технологияҳои пешрафта ва табдилдиҳии рақамиро бозмедоранд.

Соли 2016 дар Тоҷикистон «Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» қабул гардид, ки дар доираи он ҳукумат се марҳилаи рушди мамлакатро: «давраи гузариш ба модели нави рушди иқтисод», «марҳилаи рушди босуръат, ки ба сармоягузориҳо асос ёфтааст» ва «марҳилаи анҷомёбии саноатикунони босуръат» барои рушд дар асоси илмию навгонӣ ба нақша гирифтааст. Рушди соҳаҳои технологӣ ва иқтисоди инноватсионӣ бо воситаи пурзӯркунии рушди институтсионӣ, татбиқи технологияҳои муосири иттилоотӣ дар тамоми сатҳҳои идоракунии давлатӣ, пурзӯркунии ҳифзи ҳуқуқҳои моликият, мукамалгардонии низоми ҳуқуқӣ, бавучудории шароитҳои мусоид барои рушди шабакаҳои иттилоотӣ-иртиботии паркҳои технологӣ ва «пасткунии вобастагии нисбии мамлакат аз воридоти озуқаворӣ, гузариш ба воридоти технологияҳои муосир» ба нақша гирифта шудааст.

Ғайр аз ин, дар солҳои соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳаёти иҷтимоӣ ва иқтисодии мамлакат ботадрич унсурҳои муносибатҳои мутақобилаи рақамӣ дар намуди гирифтани музди меҳнат бо воситаи банкоматҳо, пардохти хизматрасониҳои телефонӣ, пардохти роҳиро дар нақлиёти мусофиркаш (автобусу троллейбусҳо) бо воситаи корти рақамӣ ва ғ. ворид гардидаанд. Дар як қатор мамлакатҳо дар назария ва амалияи иқтисод мафҳуми «иқтисоди рақамӣ» мавриди истифода қарор гирифт. Оғози асри XXI бо рушди босуръати технологияҳои рақамӣ, инқилоб дар фазои иттилоотӣ ва суръатёбии равандҳои ҷаҳонишавии иқтисод хотирмон мебошад. Иттилоот вижагиҳои захираҳо дар

равандҳои ҷамъиятӣ ва хоҷагидорӣ касб намуд.

Дар робита бо ин, яке аз шартҳои муҳимми рушди иқтисоди Ҷумҳурии Тоҷикистон тайёрии мутахассисони баландихтисоси соҳаи мазкур гардид. Махсусан, ин ба коркарди малакаҳо ва салоҳиятҳо оиди азхудкунии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ – иртиботӣ (ТКИИ) дар мутахассисони соҳаи иқтисод дахл дорад.

Худи хусусияти таҳсилоти олии касбӣ дар асри XXI талаботи махсусро нисбати истифодабарии навъҳои гуногуни технологияҳо пешниҳод менамояд, чунки натиҷаи истифодабарии онҳо омода намудани мутахассисони соҳибкасб мебошад, ки ба талаботи бозори меҳнат бо баҳисобгирии стратегияи рушди самтҳои гуногуни соҳаҳои бозор, инчунин дар мувофиқа бо талаботи илм, техника ва технология ҷавобгӯ мебошанд.

Бояд қайд намуд, ки аз рӯи маълумотҳои оморӣ дар соҳаи таҳсилоти олии касбӣ дар Тоҷикистон аз соли 2014 то 2019 шумораи донишҷӯёне, ки аз рӯйи ихтисосҳои иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии мамлакат таҳсили илм менамоянд, то 19,9% афзудааст. Афзоиши миёнасолии шумораи донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии мамлакат аз солҳои таҳсили 2014-2015 оғоз намуда то солҳои таҳсили 2018-2019 4,6%-ро ташкил додааст.

Ҳамин тариқ, бо дарназардошти воқеиятҳои имрӯзаи иқтисодӣ, дар назди Ҷумҳурии Тоҷикистон масоили на танҳо тайёрии мутахассисони рақобатпазир дар соҳаи иқтисод, инчунин воғузур намудани салоҳиятҳои зарурии технологӣ ба онҳо хеле тезутундшуда истодааст, ки барои онҳо имконияти ҳалли масъалаҳои иқтисодии дорои вижагиҳои рақамиро фароҳам меоранд.

Дар охири асри XX, соли 1999 дар рӯзномаи ҷаласаи Конфронси умумичаҳонӣ оид ба таҳсилот дар асри XXI, ки ЮНЕСКО ташкил намуда буд, масъалаҳои баррасӣ гардиданд, ки бо «тамоюлотҳои муосири таҳсилоти олий, инчунин масоили нава, ки он бояд ҳал намояд, аз ҷумла, масоили бо рушди технологияҳои нави иттилоотӣ ва иртиботӣ (ТНИИ) алоқаманд, моро водор месозанд, ки бо диди нав ба нақш ва вазифаҳои таҳсилоти олий назар намуда, ба рушди он дар асоси баҳисобгирии муносибатҳои нав ва афзалиятҳои нав назар андозем».

Роҳбарияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари рушди иттилоотии мамлакат, тамоми саъю кӯшишашро ба бартарафсозии масоили тайёрии донишҷӯёни дорои сатҳи зарурии салоҳиятнокӣ дар доираи низоми таҳсилоти олии касбии Тоҷикистон бо дарназардошти талаботи иқтисоди ҷаҳон ва бозори меҳнат равона созад.

Соли 2018, Пешвои миллат - Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Парламенти Тоҷикистон муроҷиат намуда, чунин қайд намуд, ки дар соҳаи маориф ду масоили асосӣ вучуд дорад. Якум, ин норасоии кадрҳои касбии омӯзгорӣ, ва дуюм, баландбардории сатҳ ва сифати таҳсилот дар тамоми муассисаҳои таълимии мамлакат.

Аз ин бармеояд, ки сатҳи тайёрии мутахассисони соҳаи иқтисоди

муосир дар муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон аз омӯзиши салоҳиятҳо ва малакаҳои истифодабарии ТКИИ вобастагӣ дорад, ки онҳоро дар бозори ҷаҳонии меҳнат рақобатпазир хоҳад гардонд. Лекин, расидан ба ин ҳадафҳо бе истифодабарии методу муносибатҳои нави даврони муосир, ки қобилияти қонёгардонии ин талаботро дорад, имконнопазир мебошад. Татбиқи технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ – иртиботӣ дар раванди таҳсилот ва тайёрии мутахассисони оянда дар соҳаи иқтисод зарурияти даркгардида мебошад, ки барои азхудкунии малакаҳои нав дар соҳаи истифодабарии ТКИИ технологияҳои пешрафта ва ё ба онҳо баробарро мавриди истифода бояд қарор дод.

Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон моҳи декабри соли 2016 дар ин бобат чунин таъкид намудаанд, ки барои баландбардории сифати таълим ва тарбия мо бояд дар тамоми сатҳҳои таълим, махсусан дар сатҳи таҳсилоти олии касбӣ на ба миқдор, балки ба сифати таълим диққати ҷиддӣ диҳем, мутахассисонро тарбия намоем, ки ба талаботи замони ҷавобгӯ бошанд. Дар алоқа бо ин, аз омӯзгорон ва падару модарон талаб карда мешавад, ки онҳо диққати наврасон, хонандагон ва донишҷӯёнро ба азхудкунии донишҳои муосир ҷалб намуда, диққати худро ба сатҳи азхудкунии илмҳои дақиқ, забонҳои хориҷӣ равона намуда, омӯзиши технологияҳои иттилоотӣ – иртиботиро ба роҳ монда, ба омӯзиши касбҳо аз ҷониби мактаббачагон ва фарзандон диққати ҷиддӣ зоҳир намуда, онҳоро дар руҳияи муҳаббат ба дониш ва меҳнат тарбия намоянд.

Соли 2018 низ ба парламенти мамлакат мурочиат намуда, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон қайд намуда буданд, ки таҳқимбахшии иқтисодии илмҳои мамлакат, татбиқи ихтироот дар истеҳсолот, мустаҳкамсозии асосҳои моддӣ – техникаии муассисаҳои илмӣ, баландбардории сифати таълим дар тамоми сатҳҳои таҳсилот, ҷалби ҳарчи зиёди истеъдодҳои ҷавон ба омӯзиши технологияҳои муосир, қорнамоиҳои эҷодӣ ва техникаӣ вазифаҳои муҳимми соҳаи илм ва маориф маҳсуб меёбанд.

Соли 2013 низоми таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба низоми Болонӣ гузашт ва ҳамон вақт намояндагони Парламенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйиротҳои ба Қонун «Дар бораи маориф» вориднамудаи Ҳукумати ҷумҳуриро дастгирӣ намуданд.

Ин иқдом имконият фароҳам овард, то ба низоми тайёрии иқтисодчиёни муосир дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҷумҳурӣ моделҳо ва методҳои коркарди малака ва салоҳиятҳои мутахассисон дар соҳаи истифодабарии ТКИИ, ки дар дигар мамлакатҳои ҷаҳон амалӣ карда шудааст, татбиқ гардад.

Инчунин, барои ноил шудани мақсадҳо дар самти пурзӯрсозии сатҳи малакаҳои мутахассисони оянда дар соҳаи истифодабарии ТКИИ дар фаъолияти касбии худ, ки дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҷумҳурӣ таҳсил менамоянд, қабули як қатор чораҳои қонунгузорӣ, ба монанди

Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015, Стратегияи давлатии «Технологияҳои иттилоотӣ – иртиботӣ барои рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 ноябри соли 2003 амалӣ гардид, Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020 тақозо карда шуд, ки дар онҳо муқаррароте пешбинӣ гардидаанд, ки бо татбиқи стандартҳои нави давлатӣ дар соҳаи маориф, инчунин технологияҳои нави иттилоотӣ – иртиботӣ дар раванди таълим дар ҳамаи сатҳҳо алоқаманданд.

Ҳарчанд таҷҳизонидани техникаи муассисаҳои таҳсилоти олии мамлакат бо технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар умум ҳалли худро ёфта бошад ҳам, лекин проблемаи бартариҳои худӣ салоҳиятҳои донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ дар соҳаи истифодабарии ТКИИ дар Тоҷикистон нигаронкунанда арзёбӣ мегардад.

Аксаран салоҳиятҳои умумии довтолабон, ки ба таҳсилоти самти иқтисодидошта тамоюл доранд, дар самти азхудкунии технологияҳои компютерӣ назар ба талаботе, ки барои азхудкунии барномаҳои мавҷудаи омӯзишии бо ТКИИ алоқаманд пешниҳод карда мешаванд, назаррас нест.

Дар маҷмӯъ, ҳамаи ин масоил мубрамияти масъалаҳоеро таркиб медиҳад, ки бо омӯзиши технологияҳои компютерӣ аз ҷониби мутахассисони ояндаи равияи иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон алоқаманд буда, ба ташаккули салоҳиятҳои зарурии хатмкунандагони соҳаи иқтисоди муассисаҳои таҳсилоти олии касбии таълимии мамлакат равона карда шудаанд.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Дар илми ҷаҳонии педагогӣ масъалаҳои бо истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ – иртиботӣ дар раванди таълим дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва ташаккули салоҳиятҳо дар соҳаи истифодабарии ТКИИ аз ҷониби донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ алоқаманд, ба таври кофӣ аз нуқтаи назари ҷанбаҳои гуногун ҳам дар сатҳи амали муҳаққиқони ҷудоғона ва ҳам ташкилотҳои давлатӣ ва байналмилалӣ мавриди омӯзиш қарор дода шудаанд.

Байни мутахассисони хориҷӣ, ки масъалаҳои салоҳиятҳои истифодабарии ТКИИ-ро аз ҷониби донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии солҳои охир мавриди пажӯҳиш қарор додаанд, метавон асарҳои чунин муҳаққиқон, ба монанди К.Аҳмад (K. Ahmad), Г.Корбетт (G. Corbett), М.Рочерс (M.Rogers), Р.Сассекс (R.Sussex), Г.Дайф (H.Dhaif), Р.Гордон (R.Gordon) ва дигаронро номбар кард.

Оиди ба ҳалли проблемаи мазкур таҳқиқотҳо дар сарчашмаҳои илмии Россия дар шакли мақолаҳо, пажӯҳишҳои илмӣ, диссертатсияҳо ва монографияҳо хеле фаровон роҳандозӣ гардидаанд.

Масоили тафсири технологияҳои компютериро дар низоми муосири тайёрии касбии мутахассисон: Е.С.Кошкалов, А.Н.Бугара, В.А.Чистяков, И.В.Роберт, О.В.Чурбанова, Р.О.Калошина, С.А.Полеева ва дигарон баррасӣ намудаанд.

Масъалаҳои мувофиқати мазмуни маълумоти олии иқтисодӣ бо мақсаду вазифаҳои азхудкунии технологияҳои касбии компютерӣ аз ҷониби донишҷӯён дар асарҳои Е.Ю.Фирсова, Г.В.Лепеш, М.А.Рачабов, Е.Ю.Годочкин, И.Д.Лушников ва дигарон мавриди омӯзиш қарор дода шудаанд.

Масоили муайянсозии номгӯи технологияҳои компютериро, ки самаранокии раванди тайёрии мутахассисони рақобатпазири равияи иқтисодиро дар муассисаҳои таҳсилоти олии таъмин менамоянд, С.И.Паринов, Н.П.Шипицын, Л.П.Крившенко, С.А.Воронин, С.А.Зайцева, В.В.Краевский, В.В.Гриншкун, Н.В.Филинова, Е.И.Гребенюк, П.В.Сысоев ва дигарон ҳаллу фасл намудаанд.

Ба масъалаҳои тавсифоти ихтисоснокӣ - салоҳиятнокии хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии дар самти маҳорату малакаҳои истифодабарии ТКИИ муҳаққиқон В.И.П.Мединцева, Е.Ю.Панцева, З.Х.Кадырова, О.В.Кочеткова, Н.И.Рыжова, В.И.Омельченко, Н.Н.Гриценко, Т.С.Камаева, Л.В.Ермошина ва дигарон равшанӣ андохтаанд.

Таҳлили адабиёти илмӣ нишон дод, ки вақтҳои охир теъдоди зиёди мақолаҳо доир ба мавзӯи проблемаҳои ташаккули салоҳиятнокии компютерӣ ва иттилоотӣ – иртиботии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии дар ҳошияи таҷдиди муассисаҳои таҳсилоти олии, салоҳиятҳои иттилоотӣ – иртиботӣ, технологияҳои муосири иттилоотӣ дар таҳсилот ва ғайра ба нашр расидаанд.

Дар илми тоҷик масъалаи истифодабарии технологияҳои иттилоотӣ – иртиботӣ дар раванди таълими донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии (аз ҷумла, равияҳои иқтисодӣ) ва коркарди салоҳиятҳои амалии касбӣ дар самти истифодабарии ТКИИ дар фаъолияти касбӣ вақтҳои охир мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Ҳамзамон, дар муҳити илмӣ олимон ва мутахассисони тоҷик низ дар мавзӯи мазкур таҳқиқотҳои зиёде ба анҷом расондаанд, ки ба баррасии масоили вазъ ва татбиқи ТКИИ дар низоми таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон, асосҳои дидактикии тайёрии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии мамлакат барои истифодабарии ТКИИ, коркарди маҳорату салоҳиятҳо оид ба истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ – иртиботӣ дар фаъолияти касбӣ, бо дарназардошти ҷанбаҳои иҷтимоӣ – иқтисодии татбиқи технологияҳои иттилоотӣ дар соҳаи таҳсилоти олии касбии ҷумҳурӣ бахшида шудаанд.

Байни пажӯҳишҳои арзишманди марбут ба мавзӯи таҳқиқоти мазкур метавон кори илмӣ А.Р.Мирзоевро барои дарёфти унвони доктори илмҳои педагогӣ дар мавзӯи «Асосҳои дидактикии тайёрии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон барои истифодабарии технологияҳои иттилоотӣ-иртиботӣ» номбар намуд, ки ӯ дар пажӯҳиши мавриди назар муносибатҳои асосӣ, таърихи ташаккул ва рушди муносибати дидактикиро нисбат ба тайёрии донишҷӯён ҳамчун мутахассисони оянда бо истифодабарии технологияҳои иттилоотӣ – иртиботӣ баррасӣ намудааст.

Инчунин, бояд таҳқиқоти А.К.Бобиевро дар мавзуи «Механизми таъмини рақобатпазирии муассисаҳои таълимии бахши давлатии таҳсилоти олии (дар асоси маводи Ҷумҳурии Тоҷикистон)» ва ғ. номбар намуд.

Байни дигар олимони ва ташхисгарони тоҷик, ки ин ва ё он чанбаҳои ба мавзуи диссертатсияи мазкур алоқамандро қоркард намудаанд, метавон қорҳои М.Усмонова, Б.А.Турдибеков, С.Б.Ашуров, М.Холматов ва дигаронро зикр намуд.

Қисмати зиёди иттилоот аз рӯи самтҳои татбиқ ва рушди ТИИ дар соҳаи таҳсилоти олии касбӣ дар мамлақати мо ва мамлақатҳои хориҷа наздик дар стандартҳои давлатӣ, қонунҳо ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия ифода ёфтаанд.

Инчунин, вазъи ҷорӣ бо татбиқи технологияҳо дар идоракунии сифати таҳсилоти олии касбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии мамлақат алоқаманд, дар ҳисоботҳо аз рӯи аттестатсияи ниҳонии муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар, ки ба Вазорати маориф ва илми Тоҷикистон равона мегарданд, инчунин дар барномаҳои таълимии дохилидонишгоҳӣ ва силлабусҳо инъикос гардидаанд.

Маълумотҳои оморӣ оид ба соҳаи маориф дар ҳисоботҳои Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудаанд.

Маълумотҳои дар боло овардашуда мубрамияти мавзӯи интихобгардидаро тасдиқ намуда, инчунин имконият медиҳанд, то мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ аниқ ва тасвир гардад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоихаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои қорҳои илмӣ таҳқиқотии шӯбаи фанҳои табиӣ рӯзӣ ва технологияи иттилоотии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи А. Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон барои солҳои 2017-2021 дар мавзуи “«Роҳҳои татбиқи муносибати босалоҳият дар раванди таълим дар муассисаҳои таҳсилоти касбӣ» ва муқаррароти асосии Барномаи давлатии амалӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022 (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 29 сентябри соли 2017, № 443) иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Ошқорсозии махсусиятҳои вазъи ҷорӣ ва мазмуни истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар тайёрии мутахассисони рақобатпазир дар соҳаи иқтисод дар муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон, инчунин баррасии асосҳои назариявӣ ва дидактикӣ-методологии технологияҳои компютерӣ ҳамчун чанбаи мазмунноки омодагии мутахассисони рақобатпазирӣ равияи иқтисодӣ дар доираи шароитҳо ва вазифаҳои таҳсилоти муосир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба мақсади таҳқиқот зарур аст, ки вазифаҳои зерин матраҳ ва ҳаллу фасл карда шаванд:

– баррасии асосҳои назариявии истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар низоми муосири тайёрии касбии иқтисодчиёни оянда;

– омӯзиши масъалаҳои умумии истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ (ТКИИ) дар ташаккули салоҳиятҳои зарурӣ ва коркарди малакаҳои донишҷӯён дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ;

– омӯзиши сатҳи мувофиқати мазмуни амалкунандаи таҳсилоти олии касбӣ ба мақсадҳо ва вазифаҳои азхудкунии технологияҳои муосири компютерӣ аз ҷониби донишҷӯён;

– баррасии вазъи раванди омӯзиши технологияҳои компютерӣ ба мутахассисони равияи иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– ошкорсозии принципҳо ва маҳакҳои номгӯи технологияҳои компютерӣ, ки самаранокии раванди омодаسازی мутахассисони рақобатпазирӣ равияи иқтисодиро дар муассисаҳои таҳсилоти олий таъмин менамоянд;

– омӯзиши вижагиҳои салоҳиятнокии касбии хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олий оид ба донишҳои иқтисодӣ дар ҷодаи донишҳо ва маҳорату малакаҳои истифодабарии ТКИИ.

Объекти таҳқиқот. Низоми таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот. Ташаккули салоҳиятҳои касбии донишҷӯёни ихтисосҳои равияи иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олий дар самти истифодаи технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ.

Фарзияи таҳқиқот: Салоҳиятҳои касбии донишҷӯёни ихтисосҳои равияи иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олий дар самти истифодаи технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ ташаккул меёбад, агар:

1) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйиротҳо дар соҳаи татбиқи технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботии низоми таҳсилоти олии касбӣ мутобиқ ба талаботи Низоми Болонии таҳсилот ба роҳ монда шаванд;

2) барои рақобатпазирӣ мутахассисон дар бозори меҳнат, ки мутобиқи низоми таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон тайёр карда мешаванд, ба онҳо салоҳиятҳои махсус, ки бо технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ – иртиботӣ алоқаманданд, омӯзонида шаванд;

3) ташаккули салоҳиятҳои зарурӣ дар донишҷӯёни равияҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба сатҳи ҷаҳонӣ мувофиқ бошад, бо истифодаи ТКИИ амалӣ карда шавад.

4) муассисаҳои таҳсилоти олии касбии ҶТ бо таҷҳизот ва технологияҳои муосири компютерӣ таъмин карда шаванд ва ин таҷҳизоти таълимӣ дар раванди омӯзиши мутахассисони равияҳои

иктисодӣ васеъ истифода бурда шаванд;

5) барои довталабоне, ки ба ихтисосҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон дохил мешаванд, инчунин донишҷӯёни курсҳои яқум, машғулиятҳои иловагӣ ташкил ва гузаронида шаванд;

6) барои донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон курсҳои иловагӣ оид ба омӯзиши асосҳои математика ва информатика ташкил ва мунтазам баргузор карда шаванд;

7) моделҳои заминавии азхудкунии ТКИИ аз ҷониби донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ ва омилҳои мазмуни таълими фанҳои иттилоотӣ ба донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ коркард ва мавриди истифода қарор дода шаванд.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар се марҳила гузаронида шуд:

Дар марҳилаи якум (солҳои 2018-2019) омӯзиши адабиёти илмӣ ва таълимӣ – методӣ гузаронида шуда, муносибатҳои асосӣ дар бобати омӯзиши мавзӯи таҳқиқоти диссертсионӣ муайян карда шуда, таҷрибаи ватанӣ оид ба истифодабарии ТИИ дар коркарди салоҳиятҳо ва малакаҳои донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии таълимӣ ва низоми маориф дар умум таҳлил ва ҷамъбаст гардидааст. Дар ҳамин марҳила мубрамият ва аҳамияти амалии масоили таҳқиқот асоснок гардида, дастгоҳи мафҳумӣ коркард гардида, фарзияи корӣ мухтасар ифода ёфтааст.

Дар марҳилаи дуюм (солҳои 2019-2020) моделҳои заминавии азхудкунии ТКИИ аз ҷониби донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ ва омилҳои мазмуни таълими фанҳои иттилоотӣ ба донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ коркард гардида, қисматҳои мазмуни таълими иқтисодӣ ошкор гардидаанд, ки ба мақсаду вазифаҳои азхудкунии технологияи касбии компютерӣ аз ҷониби донишҷӯён таъсири ғаёлона мерасонанд, фарогирии методологӣ ва назариявии барномаҳо дар самти омӯзиши иқтисод дар муассисаҳои таҳсилоти олии барои мувофиқати онҳо ба вазифаҳои азхудкунии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ – иртиботӣ, коркарди проблемаи бонизоми иттилоотӣ – таълимии муассисаҳои таҳсилоти олии алоқаманд.

Дар марҳилаи сеюм (солҳои 2020-2021) ҳуҷҷатҳои оморӣ ва ҳисоботии муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия омӯхта шуда, таҳлил ва ташҳиси муносибатҳо ва қарорҳои мавҷуда оид ба коркарди салоҳиятҳо дар донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ бо ёрии ТИИ, ки дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии мамлакат мавҷуданд, таҳлил ва тафсири маълумотҳои бадастомада, коркарди маводи таҳқиқот, коркарди тавсияҳои амалӣ роҷеъ ба истифодабарии воситаҳои ТИИ барои коркарди малакаҳои касбии донишҷӯёни равияи иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии мамлакат анҷом дода шудаанд, инчунин қисматҳо ва маҳакҳои қобилияти иқтисодчии оянда дар истифодабарии ТКИИ-и муосир дар ғаёолияти касбӣ баррасӣ гардидаанд.

Асоси назариявӣ ва методологии таҳқиқот аз муқаррароте иборат мебошад, ки дар доираи муносибати системавӣ, назарияи педагогикаи

умумӣ нухуфтаанд, инчунин аз муқаррароти назариявӣ аз педагогика ва психологияи муҳити таълимӣ, таҳқиқоту тафсирҳо оид ба назария ва методикаи иттилоотикунони таҳсилот, истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар раванди таълим, истифодабарии ТИИ дар таҳсилоти олии касбӣ, инчунин назарияҳо оид ба муносибати фаъолонаю салоҳиятнок ва ғайра иборат мебошанд.

Дар кори илмӣ инчунин принципу усулҳои умумиилмӣ: принципҳои мунтазамӣ, маҷмӯӣ, таърихӣ, илова ва бардавомӣ, муносибати субъективӣю фаъолиятӣ, инчунин усулҳои илмӣ, ба мисли таҳлил, синтез, индуксия, тарҳ ва ғ. истифода шудаанд.

Сарчашмаҳои маълумот. Осори фалсафӣю таърихӣ ва психологияю педагогӣ, санадҳои меъёрии танзимкунандаи фаъолияти касбӣю педагогӣ дар соҳаи маориф; монографияҳо, мақолаҳо ва диссертатсияҳои муаллифони ватанӣ ва хориҷӣ, маводи шабакаи Интернет, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи маориф", "Дар бораи таҳсилоти олии касбӣ ва таҳсилоти баъдидипломӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон" Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то солҳои 2030, Стандарти давлатии таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маҷмуаи расмӣ ва ғайрирасмӣю оморӣ ва бюллетенҳои ҳамасолаи Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2015 - 2019 ва дигар санадҳои меъёрӣ, ҳуҷҷатҳои инъикоскунандаи талабот ва тағйирот дар амалияи таълиму тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҷрибаи пешқадами педагогии омӯзгорон ва ғ.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот. Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот дар асоси ҳамкориҳои бевоситаи амалии муҳаққиқ бо объекти таҳқиқшавандаи дорои вижагиҳои умумиилмӣ ва махсус: таҳлили назариявии адабиёти илмӣ-педагогӣ, таҳлили стандартҳои таълимӣ, барномаи тайёрӣ аз рӯи фанҳои иттилоотӣ ва касбӣ, таҳияи барномаи таҳқиқот, ташкили мушоҳида ва гузаронидани озмоиш, тавсиф ва натиҷагирӣ аз маълумоти таҷрибавӣ-озмоишӣ, таснифи онҳо ва ҷабтакунии бо истифода аз усулҳои эмпирикӣ - арзёбӣ, озмоиш, муқоиса, таҳлил, синтез, индуксия, дедуксия ва ғ.; дар асоси маълумоти бадастомада ташаққул додани далелҳои илмӣ, ки дар натиҷаи истифодаи нишондиҳандаҳои сифатӣ, усулҳои микдорӣ, дар шакли маълумоти оморӣ ва коркарди оқилонаи онҳо рӯи кор омадаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Корҳои таҷрибавӣ-озмоишии таҳқиқот дар пояи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (ДМТ), Донишгоҳи Славянии Русия ва Тоҷикистон (ДСРТ) ва Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон (ДДМИТ), анҷом дода шудаанд. Дар таҳқиқоти таҷрибавӣ-озмоишӣ беш аз 45 омӯзгор ва 396 донишҷӯён ҷалб карда шудаанд.

Навгониҳои илмӣю таҳқиқот:

– бори нахуст муносибатҳои назариявӣ ва методологӣ доир ба коркарди малакаҳо ва салоҳиятҳои донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ дар соҳаи истифодабарии ТКИИ дар фаъолияти касбӣ таҳлил ва арзёбӣ

гардидаанд;

– бори аввал вазъи умумии мавҷудаи тайёрии донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ дар соҳаи истифодабарии ТКИИ дар фаъолияти касбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил қарор дода шудааст,

– тавсияҳо оид ба номгӯй ва самти рушди салоҳиятҳои зарурӣ дар донишҷӯёни равияҳои иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти истифодабарии ТКИИ коркард ва пешниҳод шудаанд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1) натиҷаҳои таҳлили вазъи муосири низоми мавҷудаи коркарди салоҳиятҳо дар соҳаи истифодабарии ТКИИ дар фаъолияти касбии донишҷӯёни равияи иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

2) натиҷаҳои таҳлили вижагиҳои ихтисоснокӣ – салоҳиятнокии хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии дар самти омӯзиши донишҳо, маҳорату малакаҳои истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ;

3) натиҷаҳои таҳлили сатҳи мувофиқати мазмуни амалкунандаи таҳсилоти олии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мақсаду вазифаҳои азхудкунии технологияҳои касбии компютерӣ аз ҷониби донишҷӯён;

4) натиҷаҳои таҳлили вазъи амалии раванди омӯзиши технологияҳои компютерӣ ба мутахассисони ояндаи равияи иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

5) натиҷаҳои озмоиши педагогӣ оид ба ошкорсозии сатҳи малака ва салоҳиятҳои заминавии донишҷӯёни соли якуми таҳсили факултетҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии касбии ш. Душанбе дар самти истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ барои рушди минбаъдаи он то сатҳи зарурӣ дар фаъолияти минбаъдаи касбӣ.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот бо муҳимияти чамъбасти илмӣ, ки дар диссертатсия инъикос гардидаст ва ҳулосаҳои асосӣ дар қисмати таҳлили раванди истифодабарии технологияҳои иттилоотӣ – иртиботӣ дар раванди таълими донишҷӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ташаккули донишу салоҳиятҳои зарурӣ дар онҳо муайян карда мешавад.

Муносибатҳои назариявӣ-методологӣ ва натиҷаҳои таҳқиқот аз ҷониби Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин роҳбарияти муассисаҳои таҳсилоти олии мамлакат ҳангоми коркарди барномаҳо оид ба рушди идоракунии сифати таълим дар асоси ТИИ, инчунин дар муассисаҳои таҳсилоти олии дар раванди таълими курси махсус, ки бо фаъолияти таълимии омӯзгор дар шароитҳои истифодабарии ТИИ дар раванди педагогии муассисаҳои таҳсилоти олии алоқаманд аст, ба ҳисоб гирифта шуда, мавриди истифода қарор дода хоҳанд шуд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Аслияти муқаррароти барои ҳимоя пешниҳодгардида бо гузориши саҳеҳи

вазифаҳо; истифодабарии маълумотҳои расмии оморӣ; асосноксозии мавқеъҳои ибтидоии методологӣ; мувофиқати маҷмуи методҳои истифодагардида ба предмети таҳқиқот ва вазифаҳои гузошташуда; таҷрибаи шахсии таҳқиқотчӣ таъмин карда мешавад.

Мувофиқати натиҷаҳои таҳқиқоти муаллиф бо натиҷаҳои таҳқиқотҳои ба ҳам наздики муаллифони дигар, инчунин муқаррароти ибтидоии назариявӣ муқаррар карда шудааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси илмии 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот: *банди 3* – «Антропологияи педагогӣ» (низомҳои /шароитҳои/ рушди шахс дар чараёни таълим, тарбия, таҳсилот;), *банди 4* – «Назария ва концепсияи таълим» (қонуниятҳо, принципҳои таълими бачагон дар давраҳои гуногуни бавоярасии онҳо; навъҳо ва амсилаҳои таълим, ҳудудҳои истифодаи онҳо; технологияҳои таълим; концепсияҳои таҳияи таъминоти таълимию методии раванди таълим ва воситаҳои таълим;), *банди 6* – «Концепсияҳои таҳсилот (технологияи ташаккул ва рушди муҳити таълим; равандҳои инноватсионӣ дар таълим;) мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии унвончӯ дар таҳлили ҳамаҷонибаи масъала; дар омезиши дурусти таҳқиқотҳои назариявӣ ва таҷрибавӣ, таҳлили миқдорӣ ва сифатии мавод; дар истифодаи маҷмуи усулҳо вобаста ба мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот; дар заминаи кори озмоишӣ ва тасдиқи амалии муқаррароти кори илмӣ дар давоми озмоиш, таҳлили натиҷаҳои коркарди маълумоти озмоишӣ, таҳия ва нашри мақолаҳои илмӣ, иштирок дар чорабиниҳои илмӣ, ҷаъбасти натиҷаҳои бадастомада ва дар таҳияи диссертатсия таҷассум меёбад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот: Натиҷаҳои дар диссертатсия дарҷгардида шахсан аз ҷониби муаллиф ва ё бо иштироки бевоситаи ӯ анҷом дода шудаанд. Дар қорҳои бо ҳаммуаллифон анҷомдодашуда саҳми муаллифи диссертатсия назаррас мебошад.

Мазмуну муҳтаво ва хулосаҳои кори диссертатсионӣ дар мақолаҳои дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда ва маҷмуаи маводи конференсияҳо ҷопшуда, дар як қатор маърузаҳои аз ҷониби муаллиф дар конферонсҳои илмӣ-амалӣ ва дар гузоришу муҳокимаҳои мунтазам дар ҷаласаҳо ва семинарҳои илмӣ-методии дар Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи А. Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон баргузоршуда ироа ва тасвиб шудаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар шакли 6 мақола дар нашрияҳои тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 4 мақола дар маҷмӯаи маводи конференсияҳо нашр гардиданд.

Сохтори кори диссертатсионӣ. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат аст. Мазмуни кор дар 166 саҳифаи матни компютерӣ дарҷ гардида, аз 6 расм, 15 диаграмма ва 7 ҷадвал иборат аст. Рӯйхати адабиёт 130 номгӯйро ташкил медиҳад.

МАЗМУНИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима мубрамияти мавзӯ, дараҷаи омӯзиши илмӣ он таҳлил карда шуда, объекту предмети таҳқиқот, мақсад ва вазифаҳои асосии он муайян гардида, баёни навгонии илмӣ, инчунин муҳтавои асосии ба дифоъ пешниҳодшаванда арзёбӣ гардидаанд.

Боби аввали диссертатсия «**Технологияҳои компютерӣ ҳамчун ҷанбаи муҳтавоии омодаسازی иқтисодчиёни рақобатпазир дар илмҳои педагогӣ**» аз се зерфасл иборат буда, афзалиятан ба таҳлили адабиёти марбути мавзӯи таҳқиқоти илмӣ бахшида шудааст. Натиҷаи таҳлили мазкур ба сифати заминаи назариявӣ-методологӣ таҳқиқоти мо баромад намуд.

Дар зерфасли аввали боби мазкур «**Тафсири технологияҳои компютерӣ ҳамчун меҳвари муайянкунанда дар низоми муосири тайёрии касбии иқтисодчиён дар таҳқиқотҳои психологӣ-педагогӣ**» зимни таҳлили асарҳои муҳаққиқони хориҷӣ (Г.Корбетт, М. Рочерс, Р.Сассекс, Г.Дайф, Р.Гордон, Е.С.Кошкалов, А.Н.Бугара, В.А.Чистяков, И.В.Роберт, О.В.Чурбанова, Р.О.Калошина, С.А.Полеева ва диг.) метавон чор афзалияти асосии истифодабарии компютерро дар раванди таълим муайян намуд. Афзалияти якум аз он иборат аст, ки шароитҳои таълим бо ёрии компютерҳо боз ҳам шавқовар мегардад. Дуюм, компютерҳо алоқаи баргардандаи ғавриро дошта, барои худислохунӣ ва интиҳоби минбаъдаи мавод дар мувофиқа бо сатҳи дониши донишҷӯӣ имконият фароҳам меоранд. Сеюм, компютер интиҳоби васеи намудҳои фаъолиятро дар раванди омӯзиш пешниҳод месозад. Ва дар интиҳо, таҳсилоти компютерӣ ба донишҷӯён имконияти инкишофи умумии саводнокии компютериро фароҳам меорад.

Дар зерфасли дуюми боби аввал «**Сатҳи мувофиқати мазмуни амалкунандаи таҳсилоти олии иқтисодӣ бо мақсаду вазифаҳои азхудкунии технологияҳои касбии компютерӣ аз ҷониби донишҷӯён**» зимни таҳлили адабиёти марбута дар доираи самтҳои воқеии фаъолияти касбии меҳнатии хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии равияи иқтисодӣ, дар мувофиқа бо талаботи бозори меҳнат ва талаботҳо дар ҳалли масъалаҳои хоҷагидорӣ иқтисодӣ дар сатҳи гуногуни иҷро ва бахшҳои иқтисод намудҳои зерини фаъолияти касбии хатмкунандагони ихтисосҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии муқаррар гардиданд (ҷадвали 1)

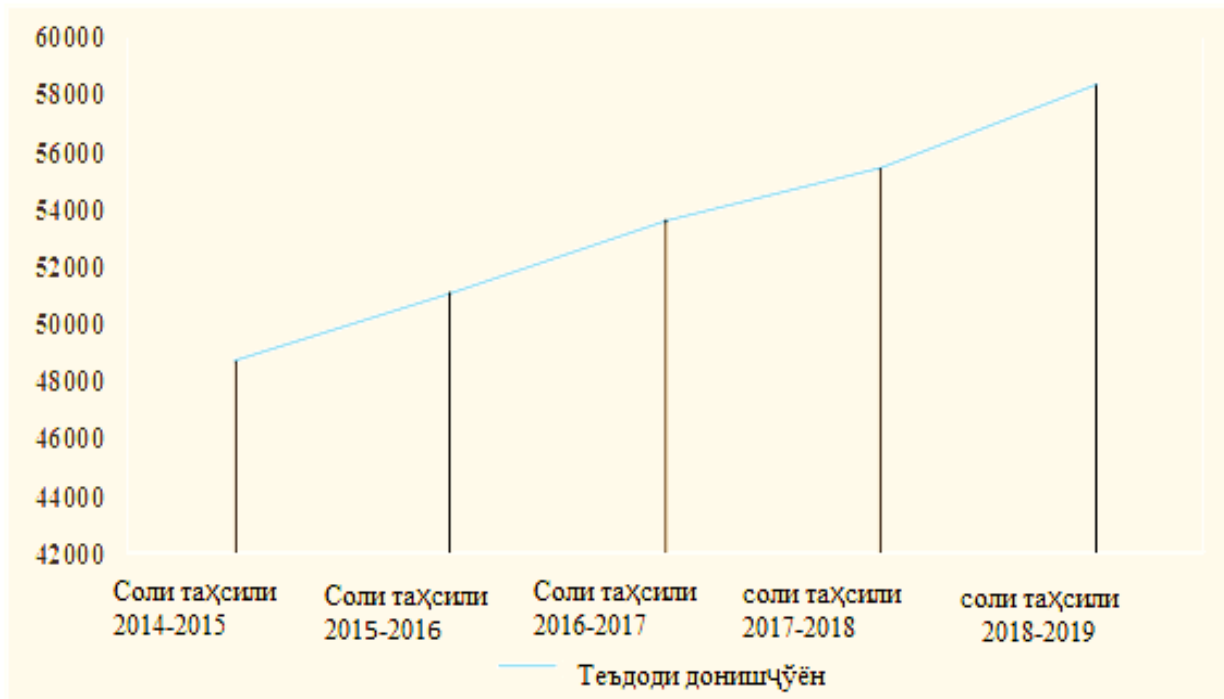
Ҷадвали 1

Намудҳои асосии фаъолияти касбии хатмкунандагони ихтисосҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии

Намуди фаъолияти касбӣ	Тавсифот
Ҳисоббаробаркунӣ – иқтисодӣ	<ul style="list-style-type: none"> - тайёр кардани маълумотҳои ибтидоӣ барои гузаронидани ҳисоббаробаркунӣ ва гузаронидани ҳисоббаробаркунӣҳои натиҷаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ – иқтисодӣ, ки фаъолияти субъектҳои хоҷагидориро тавсиф менамоянд; - коркарди қисматҳои иқтисодии нақшаҳои корхонаҳо ва ғ.
Савдоӣ-технологӣ	<ul style="list-style-type: none"> - коркард ва татбиқи маҷмуи коммуникатсияҳои ҳамгироии маркетингӣ; - ташкил ва амалисозии самараноки назорат аз рӯи сифати молҳо ва хизматгузориҳо; - қабул, назорат, нигоҳдорӣ ва фурӯши молҳо ва ғ.
Таҳлилӣ	<ul style="list-style-type: none"> - ҷустуҷӯи иттилоот оид ба вазифаи додасуда, ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумотҳо; - коркарди теъдоди маълумотҳои иқтисодӣ дар мувофиқа бо вазифаҳои гузашташуда, таҳлил, баҳогузорӣ, шарҳи натиҷаҳои бадастомада ва асосноксозии ҳулосаҳо ; - сохтани моделҳои стандартии назариявӣ ва эконометрикии равандҳо, падидаҳо ва объектҳои таҳқиқшаванда; - таҳлил ва шарҳи нишондиҳандаҳо, ки равандҳои иҷтимоӣ – иқтисодӣ ва падидаҳо дар сатҳи микро- ва макро; - тайёр кардани тафсири иттилоотӣ, ҳисоботи таҳлилӣ; - гузаронидани муоинаҳои оморӣ, пурсишҳо; - назарсанҷиҳо ва коркарди натиҷаҳои онҳо ва ғ..
Фаъолияти ташкилӣ– идоракунӣ	<ul style="list-style-type: none"> - иштирок дар коркарди қаринаҳои (вариантҳои) қарорҳои идоракунӣ; - идоракунии ҷаври коллективҳо ва гурӯҳҳои хурде, ки барои татбиқи лоиҳаи аниқӣ иқтисодӣ ташаққул ёфтаанд; - иштирок дар тайёр кардан ва қабули қарорҳо оид ба масъалаҳои ташкили идоракунӣ ва мукамалгардонии фаъолияти ҳадамоти иқтисодӣ ва қисматҳои корхона ва ғ.
Соҳибкорӣ	<ul style="list-style-type: none"> - коркард ва татбиқи бизнес – нақшаҳои таъсиси тичорати нав; - ташкил ва пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ ва ғ.
Лоиҳавӣ	<ul style="list-style-type: none"> - коркарди лоиҳаҳои мукамалгардонии равандҳои тичоратӣ ва инфрасохтори корхона; - коркарди ҳуҷҷатгузориҳои лоиҳавӣ; - иҷрои корҳо оид ба мукамалсозӣ ва батанзимдарории стратегияҳо ва мақсадҳои корхона ва ғ.
Илмӣ-таҳқиқотӣ	<ul style="list-style-type: none"> - омода намудани тафсириҳо, ҳисоботҳо, нашрияҳои илмӣ ва ғ.

Дар зерfasли сеюми боби аввал **“Вазъи воқеии раванди омӯзиши технологияҳои компютерӣ ба донишҷӯён-мутахассисони ояндаи равияҳои иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон”** зимни муайянсозии сатҳи талаботи ихтисосҳои иқтисодӣ дар низоми таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзиши раванди тайёрии мутахассисон дар соҳаи иқтисод бо истифодабарии технологияҳои компютерӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олий ба роҳ монда шуд. Чун анъана, ихтисосҳои иқтисодӣ аз ихтисосҳои дархостӣ ва маъруф байни довталабони муассисаҳои таҳсилоти олий маҳсуб меёбанд. Аз рӯи маълумотҳои оморӣ дар соҳаи таҳсилоти олии касбӣ дар Тоҷикистон аз

соли 2014 то соли 2019 шумораи донишчӯёне, ки аз рӯи ихтисосҳои иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии мамлакат таҳсил менамоянд, то 19,9% афзудааст (Диаграммаи 1). Афзоиши миёнасолии теъдоди донишчӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии мамлакат аз солҳои таҳсили 2014-2015 то солҳои таҳсили 2018-2019 4,6%-ро ташкил дод.

Диаграммаи 1. Тағйирёбии теъдоди донишчӯёни ихтисосҳои иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2014 то соли 2019

Дар солҳои 2018-2019 теъдоди донишчӯёне, ки аз рӯи ихтисосҳои иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳсил менамоянд, 58364 нафарро ташкил дод, ки ин 27,8%-ро аз шумораи умумии донишчӯёни тамоми ихтисосҳои муассисаҳои таҳсилоти олии ҷумҳурӣ ташкил медиҳад. Ҳамин тариқ, зиёда аз чоряки донишчӯёни тамоми муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон эҳтимолан мутахассисони ояндаи соҳаҳои гуногун, ки бо иқтисод алоқаманданд, мегарданд.

Рақамҳои дар боло овардашуда оид ба зарурияти тавачҷуҳи махсус нисбати тайёрии мутахассисони рақобатпазирӣ соҳаи иқтисод шаҳодат медиҳанд, ки бозори меҳнат ба онҳо эҳтиёҷ дорад. Ва қисмати ҷудонопазирӣ ин навъи тайёрии мутахассисони оянда аз ҳудудҳои технологияҳои муосирӣ компютерӣ ва иттилоотӣ – иртиботӣ мебошад.

Ҳисоботи як қатор муассисаҳои таҳсилоти олии ҷумҳурӣ, инчунин як қатор муассисаҳои таълимии дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси муносибатҳои байналмилалӣ амалкунандаро омӯхта, мо метавонем қайд намоем, ки аксарияти онҳо дорои таҷрибаи олии ва ТИИ-ии баландсифат мебошанд, ки ин нишондиҳандаи хуби ба роҳ

мондани раванди таълим арзёбӣ мегардад. Ба маҳакҳои вижагиҳои техникдошта, ки барои ташаккули малакаву салоҳиятҳои донишҷӯён дар истифодабарии ТКИИ (аз ҷумла, донишҷӯёни равияҳои иқтисодӣ) заруранд ва дар зербоби зерин ва зербобҳои пешин оварда шудаанд, таъя намуда, ба категорияҳои баррасишавандаи мо ҷунин категорияҳо, ба монанди:

- миқдори компютерҳои таълимӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии;
- бартарии пайвастшавӣ ба шабакаи Интернет;
- бартарӣ ва истифодабарии барномаҳои электронии мултимедӣ дар раванди таълим;
- бартарии китобхонаи электронӣ ворид карда шудаанд.

Ҳамин тариқ, натиҷаҳои таҳқиқот оид ба вазъи соли таҳсили 2016-2017 инҳоянд (Ҷадвали 2)

Ҷадвали 2

Вазъи муҷаҳҳазгардонии техникий муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ташаккули малакаву салоҳиятҳои истифодабарии ТКИИ-и донишҷӯён

Муассисаҳои таҳсилоти олии	Миқдори компютерҳои таълимӣ	Бартарии китобхонаҳои электронӣ	Барномаҳои электронии таълимӣ	Пайвастшавӣ ба шабакаи Интернет
Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон (ДТТ)	292	+	+	+
Донишгоҳи давлатии аграрии Тоҷикистон ба номи Ш.Шотемур (ДА)	524	+	+	+
Донишкадаи технология ва менеҷменти инноватсионӣ дар шаҳри Кӯлоб (ИТМИ)	100	+	+	+
Донишкадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон дар ш.Хучанд (ИИСДТТ)	289	+	+	+
Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав (ДДБ)	390	+	+	+
Донишкадаи политехнии Донишгоҳи техникий Тоҷикистон ба номи М.С.Осимӣ дар ш.Хучанд (ИПДТТ)	1295	+	+	+
Донишкадаи омӯзгории Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент (ДОТ)	182	+	+	+
Филиали Донишгоҳи давлатии Москва ба номи М.В.Ломоносов дар ш.Душанбе (ФДДМ)	139	+	+	+

Филиали Донишгоҳи миллии таҳқиқоти Москва «МИСИС» дар шаҳри Душанбе	96	+	+	+
Донишгоҳи славянии Россия ва Тоҷикистон (ДСРТ)	Маълумот нест	+	+	+

Аз чадвали 2 бармеояд, ки дар умум, муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои пойгоҳи технологӣ (дар намуди компютерҳо), китобхонаҳои электронӣ, маҷмуаҳои электронии таълимӣ ва дастрасӣ ба шабакаи Интернет мебошанд, ки ин аслан асоси техникий омӯзиши технологияҳои компютериро аз ҷониби донишҷӯён, аз ҷумла донишҷӯёни равияҳои иқтисодӣ ташкил медиҳад.

Дар амал, дар тамоми самтҳои таҳсилоти иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон ягон гуна фан, ки бо омӯзиши ибтидоӣ ва ё муқаддимаи омӯзиши технологияҳои компютерӣ ва ё иттилоотӣ – иртиботӣ алоқаманд бошад, вучуд надорад.

Боби дувуми диссертатсия “**Технологияҳои компютерӣ ҳамчун асоси ҷанбаи муҳтавоии омодаسازی мутахассисони рақобатпазирӣ равияи иқтисодӣ**” бевосита ба пажӯҳиши амалии масъалаи таҳқиқшаванда бахшида шудааст.

Дар зерфасли аввали боби мазкур “**Усул ва меъёрҳои муайянسازی феҳристи технологияҳои компютерӣ, ки самаранокии раванди омодаسازی мутахассисони рақобатпазирӣ равияҳои иқтисодиро дар муассисаҳои таҳсилоти олии таъмин мекунанд**” меъёрҳои зарурӣ барои ташкили таҳқиқот муқаррар гардиданд.

Зимни таҳлили адабиёти марбута дар се самт меъёрҳои асосӣ муайян гардиданд:

- меъёрҳои мақсадноки истифодабарии ТКИИ дар раванди таълими муассисаҳои таҳсилоти олии;
- меъёрҳои татбиқи системавии ТКИИ ба раванди таълим;
- меъёрҳо ва маҳакҳое, ки нисбати ТКИИ барои омӯзиши самараноки донишҷӯёни равияи иқтисодӣ баён карда мешаванд.

Ҷанбаи интихоби меъёрҳо ва маҳакҳое, ки барои интихоби технологияҳои компютерӣ заруранд ва самаранокии раванди тайёрии мутахассисони равияҳои иқтисодиро дар муассисаҳои таҳсилоти олии дар самти тайёрии махсуси иттилоотӣ таъмин менамоянд, дар навбати аввал аз конъюнктураи равандҳои иқтисодӣ бармеояд, ки дар ҷомеаи муосир ба амал омада, салоҳиятҳои заруриро талқин менамоянд, ки ҳар як мутахассиси соҳаи иқтисод бояд дорои онҳо бошанд.

Озмоиш дар шароитҳои табиӣ, яъне дар намуди пурсиши беруназаудитории донишҷӯёни соли аввали факултетҳои иқтисодии се муассисаи таҳсилоти олии ш. Душанбе гузаронида шуд.

Зерфасли дувуми боби мазкур “**Технологияҳои компютерӣ ҳамчун воҳиди муҳтавоии омодаسازی мутахассисони рақобатпазирӣ**” шароитҳои озмоиш, доираи озмудашавандагон, фишанги амалиسازی ҳисоб ва матни пурсишнома муайян карда шуданд.

Озмоиш дар се марҳила доир гардид:

- Тартиб додани пурсишнома
- Муайян ва интихоби иштирокчиёни озмоиш ва гузаронидани пурсиш

- Коркард ва таҳлили натиҷаҳои пурсишнома.

Ба сифати меъёри асосӣ ҳангоми тартиб додани пурсишнома меъёри худбаҳодиҳии малакаҳо, ихтисоснокӣ ва имкониятҳои заминавии ҳуди мухотабон дар доираи саволҳои ба онҳо пешкашшуда интихоб гардид. Инчунин, барои баҳогузориҳои ҷавобҳои донишҷӯён ба саволҳои гузошташуда, дар пурсишнома шкалаи аз 0 то 5 интихоб гардид, ки дар он «0» ин тамоман вучуд надоштани салоҳияту малакаҳо, «5» бошад, бартариҳои салоҳиятҳо, малакаҳо ва донишҳо мебошад, ки имконияти ҳалли озодонаи масъалаҳои дар саволҳо гузошташударо имконпазир мегардонад. Чунин интихоб инчунин бо махсусиятҳои психологии донишҷӯёни мухотаб алоқаманд аст, ки дар гузаштаи начандон дур хонандаи синфҳои болоӣ буданд ва шкалаи 5-баллаи баҳогузориҳои барои онҳо барои худбаҳодиҳии ҳангоми ҷавобҳо ба саволҳои пурсишнома маъмулӣ мебошад.

Ҳамин тариқ, қисмати назарсанҷии пурсишнома бо тарзи зерин намудор шуд (Ҷадвали 3).

Ҷадвали 3

Намуди умумии қисмати мазмунноки пурсишнома оид ба муайянсозии сатҳи малакаҳо ва салоҳиятҳои заминавии донишҷӯёни соли якуми факултетҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии ш.Душанбе дар самти истифодабарии ТКИИ

№	Савол	Баҳогузори					
1	Сатҳи донишҳо ва тасаввуротҳои ҳудро оиди истифодабарии ТКИИ дар иқтисод баҳогузори намоед						
2	Сатҳи донишу малакаҳои ҳудро дар истифодабарии ТКИИ баҳогузори намоед						
3	Сатҳи азхудкунии шахсии компютери фардӣ ва системаи амалиётро (кор бо файлҳо, барномаҳо ва баёнияҳо (гузоришҳо)) баҳогузори намоед						
4	Сатҳи малакаҳои шахсии азхудкунии асосҳои муҳаррирони матнӣ ва ҷадвалсозиро (Microsoft Word, Microsoft Exel ва ғайра) баҳогузори намоед						
5	Сатҳи малакаҳои шахсии азхудкунии асосҳои таҳрири графикӣ ва тайёр кардани презентатсияҳо (Paint, Power Point, Visio ва ғ.) баҳогузори намоед						
6	Сатҳи малакаҳои ҳудро дар кор бо пойгоҳи маълумотҳо (Microsoft Access ва ғайра) баҳогузори намоед						
7	Сатҳи малакаҳои ҳудро ҳангоми кор дар шабакаи Интернет (чустучӯй ва нигоҳдориҳои иттилоот, боргири файлҳо ва ғайра) баҳогузори намоед						
8	Сатҳи малакаҳои ҳудро дар истифодабарии						

	шабакаҳои иҷтимоӣ (Фейсбук, Одноклассники, В Контакте, Инстаграм ва ғ.) баҳогузорӣ намоед						
9	Сатҳи малакаҳои худро дар истифодабарии китобҳои электронӣ баҳогузорӣ намоед						
10	Сатҳи истифодабарии захираҳои омӯзиширо дар шабакаи Интернет баҳогузорӣ намоед						
11	Баҳогузорӣ намоед, то чӣ андоза шумо масъалаҳо ва маводи тайёри омӯзиширо бо ёрии дигар шахсон аз шабакаи Интернет боргирӣ менамоед						
12	Умедвориҳои худро оид ба сатҳи азхудкунии ТКИИ дар соҳаи касбӣ (дар доираи саволҳои дар боло ишоратгардида) баъд аз хотимаёбии таҳсилот дар муассисаи таҳсилоти олии баҳогузорӣ намоед						

Қадами дигар, дар мувофиқа бо тавсияҳои истифодашавандаи мо, тафтиши варақаи назарсанҷии тартибдодашуда оид ба боэътимодии (саҳеҳии) он гардид. Дар доираи назарсанҷии мазкур дарачаи мувофиқати санҷишҳо ба мафҳумҳое, ки ин санҷишҳоро бояд инъикос намоянд, муайян карда шуд.

Ба сифати фишанги амалисозии ҳисоб баробаркуниҳо ва таҳлили натиҷаҳои назарсанҷӣ (пурсишнома) мо заминаи IBM SPSS Statistic 23-ро истифода бурдем, ки инъикосгари фишангҳои пешрафтаи таҳлили омӯри мебошад ва барои таҳқиқотҳои сотсиологӣ, психологӣ ва иҷтимоӣ –педагогӣ истифода бурда мешавад.

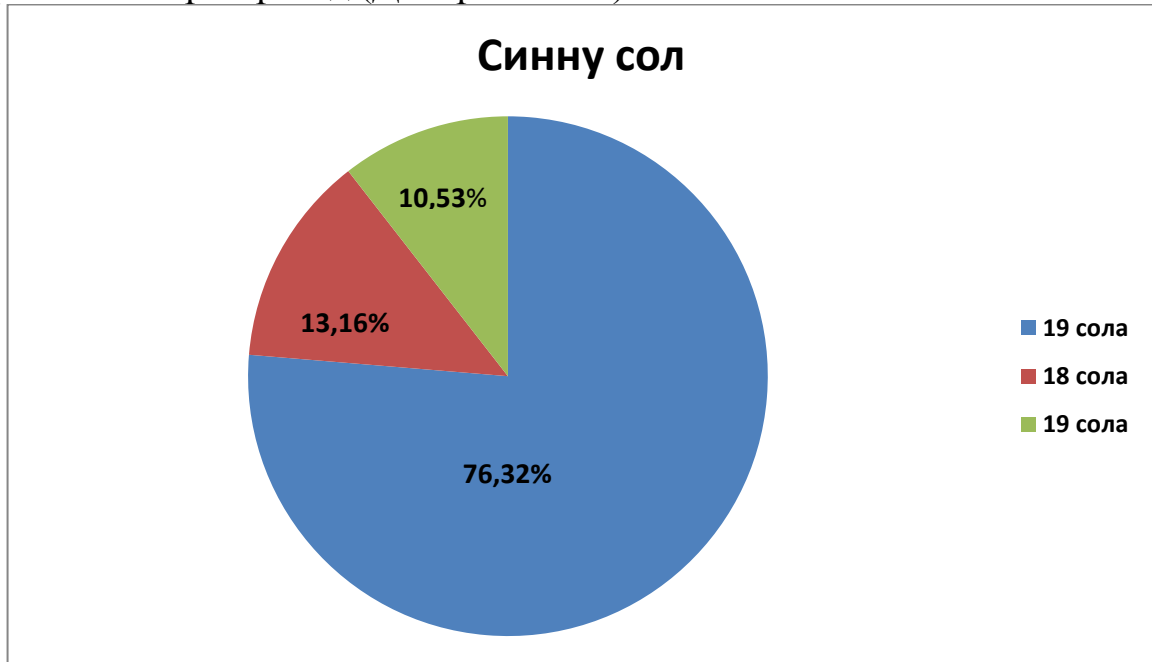
Дар марҳилаи дуюм мо интихоби мутохабонро гузарондем. Назарсанҷӣ дар пояи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (ДМТ), Донишгоҳи славянии Русия ва Тоҷикистон (ДСРТ) ва Донишгоҳи давлатии молиявӣ иқтисодии Тоҷикистон (ДДМИТ), ки дар ш.Душанбе ҷойгиранд, гузаронида шуд. Интихоби ҷойгиршавии худудии ин муассисаҳои таҳсилоти олии бо он шартнок гардидааст, ки пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо технологияҳои телекоммуникатсионӣ ва компютерӣ дар ҷодаи иҷтимоӣ ва таҳсилоти дар худуди мамлакат дар сатҳи олии мучаҳҳазонида шудааст. Дар робита ба ин, нишондиҳандаҳое, ки хангоми гузаронидани озмоиш ба даст хоҳанд омад, тамоюлотҳои ҳадди аксари ба воқеият наздикро, ки дар худуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷой дорад, инъикос хоҳанд кард.

Ба иштирокчиёни назарсанҷӣ пурсишномаҳо тақсим карда дода шуд, ки дар онҳо ба мухотабон пешниҳод гардид, ки худбаҳогузориҳо аз рӯи саволҳои дар он дарҷгардида анҷом диҳанд. Инчунин, суҳбат гузаронида шуд, ки дар доираи он ба мухотабон ҷавобҳо ва эзоҳҳо оид ба он бандҳои пурсишнома дода шуд, ки дар байни мухотабон норӯшаниҳоро ба миён оварданд ва ё аз ҷониби онҳо то охир дарк карда нашуданд.

Дар марҳилаи сеюми озмоиш таҳлили маълумотҳои бадастомада ва тафсири натиҷаҳо гузаронида шуд. Ба сифати фишанг барои таҳлил таъминоти барномавии IBM SPSS Statistic 23 истифода шуда буд.

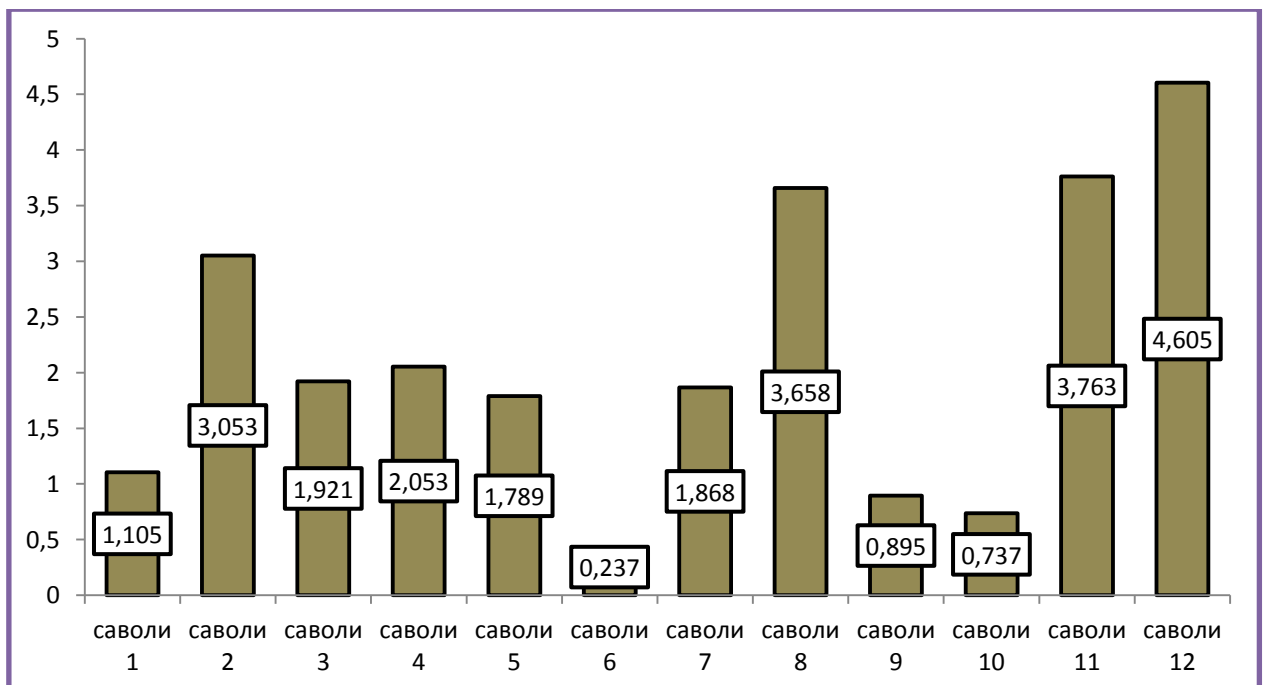
Синну соли миёнаи мухотабон 17,97 солро ташкил меод. Ҷамзамон, дар назарсанҷӣ донишҷӯёни курсҳои якуми синни 18- сола

(76,3%) бо мароқи том ширкат варзиданд. Тақсимоти синнусолӣ бо тарзи зерин ба назар мерасад (Диаграммаи 2)

Диаграммаи 2. Тақсимоти синнусолӣ ҳангоми гузаронидани назарсанҷӣ

Тақсимоти баҳоҳои миёна ҳангоми ҷавобҳо ба саволҳои пурсишнома ба тарзи зерин ба мушоҳида мерасад (Диаграммаи 3).

Диаграммаи 3. Тақсимоти баҳоҳои миёна ба саволҳои пурсишнома (аз ҷониби муаллиф коркард гардидааст)

Мо озмоиши педагогиро гузаронида, натиҷаҳои онро таҳлил намуда, инчунин бо як қатор мухотабон мусоҳибаҳои пас аз назарсанҷиро гузаронида, ба хулосаҳои зерин омадем:

- Донишчӯёни ба курсҳои якуми факултетҳои иқтисодӣ дохилшуда дорой тасаввуроти хеле заиф оид ба истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар соҳаи иқтисод мебошанд.

- Аз рӯи ақидаи худ, онҳо дорой заминаи аз сатҳи миёна болои азхудкунии ТКИИ мебошанд. Лекин, ин ақидаи шахсии онҳо буда, бо натиҷаҳои минбаъдаи озмоиш рад карда мешавад.

Зимини мусоҳиба ба онҳо чунин супориш матраҳ шуд: “Сатҳи азхудкунии шахсии компютери фардӣ ва системаи амалиётиро (кор бо файлҳо, барномаҳо ва баёниҳо (гузоришҳо) баҳогузорӣ намоед”.

Ҳангоми ба саволи сеюми таҳқиқот ҷавоб додан, ки малакаҳои васлсозии дастгоҳҳои асосиро ба блоки протсессории компютер (монитор, мушак, клавиатура), сохтан ва дур кардани файлҳо, гузориш, ҳазфи файлҳо ва ҷурсозии заминавии таъминоти барномавиро дар компютер, дониши махсусиятҳои амаликунӣ ва истифодабарии функцияҳои заминавии истифодабарандагии системаи амалиётии Windows 8.0 ва аз ин боло ва ғайраро дар назар дошт, сатҳи салоҳияту малакаҳои донишчӯён хеле паст мегардид.

Инчунин малакаҳои амалии кори донишчӯён бо муҳаррирони матнӣ ва ҷадвалӣ, ба монанди Microsoft Word, Microsoft Excel ва ғ. паст арзёбӣ гардид. Аксарияти муҳотабон маҳоратҳои иҷроӣ амалиётҳои заминавиро дар доираи барномаҳои мазкур дорой набуданд. Ҳамин гуфтаҳо ба муҳаррирони одии графикӣ низ тааллуқ дорад.

Баҳои аз ҳама пастро ба салоҳиятҳои худ муҳотабон ҳангоми ҷавоб додан ба савол оид ба малакаҳои кор бо барномаҳои базаи маълумотҳо доданд. Чӣ хеле ки аз мусоҳибаҳои шахсии пеш аз назарсанҷӣ маълум гардид, аксарияти муҳотабон дар бораи онҳо тасаввурот надоранд.

Дар рафти муҳокимаи пурсишнома бо муҳотабон пеш аз оғози назарсанҷӣ, онҳо малакаҳои кори худро бо шабакаи Интернет хеле баланд баҳогузорӣ намуда буданд. Лекин баъд аз шарҳ додани далели он ки зерин ин савол маҳорати дуруст ба роҳ мондани дархостҳои ҷустуҷӯӣ, дуруст ҷур сохтани филтрҳои ҷустуҷӯӣ иттилоот, кор бо китобхонаҳои онлайн ва феҳристҳо, нигоҳдории иттилооти зарурӣ аз шабака ва ғ. дар назар дошта шудааст, онҳо ақидаҳои худро дигар намуда, кӯшиш ба харҷ доданд, ки оид ба ин савол ба салоҳиятҳои худ баҳои объективӣ диҳанд. Дар мувофиқа бо маълумотҳои овардашуда баҳогузорӣ аз баҳои миёна поён сурат гирифт.

Аз тарафи дигар, бали хуби миёна ҳангоми ҷавоб ба савол оид ба малакаҳои истифодабарии шабакаҳои гуногуни иҷтимоӣ дода шуд.

Инчунин, ба сифати натоиҷ метавон он амри воқеиро қайд намуд, ки донишчӯёни курсҳои якуми факултетҳои иқтисодӣ оид ба имкониятҳои омӯзишии шабакаи Интернет фаҳмиши хеле суфт доранд, лекин онро хеле фаъолона барои боргирии маводи тайёри таълимӣ (ба монанди реферат, маъруза) истифода мебаранд. Аммо дар ин сурат ҳам, салоҳияти онҳо манфӣ арзёбӣ мегардад, чунки раванди ишоратгардида бо кумаки шахсони сеюм ба амал меояд.

Далели мусбии таҳқиқот он аст, ки аз таҳсил дар муассисаҳои таҳсилоти олии донишҷӯён баландбардории сатҳи маҳоратҳои худро дар истифодабарии ТКИИ дар фаъолияти касбӣ интизоранд.

Ҳамин тариқ, метавон чунин натиҷагирӣ кард, ки мактаббачагони синфҳои болоӣ, ки ба факултетҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мешаванд, дорои малакаву салоҳиятҳои заминавии амалии истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ нестанд. Дар чунин шароит, ҳангоми вучуд надоштани базис, омӯзиши ТКИИ-и пешрафта ба онҳо, ки дар фаъолияти иқтисодӣ истифода бурда мешавад, самарани хуб ба бор намеорад. Ин далел зарурияти омӯзиши амиқи фанни «Информатика»-ро дар курсҳои аввали факултетҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон мубрам мегардонад.

Натиҷаҳои таҳқиқоти гузаронидашуда аниқ карда шуда, проблемаи дар он бардошташуда барои коркардҳои минбаъдаи илмӣ мавзӯ ва маводи хос мегардад.

Дар зерфасли сеюми боби дуввум “**Тавсифоти салоҳиятнокии касбии иқтисодчиён-хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии дар қаринаи дониш ва маҳорату малакаҳои истифодаи технологияҳои компютерӣ**” масъалаи малакаҳо ва салоҳиятҳои зарурии донишҷӯёни равияҳои иқтисодӣ дар самти истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ баррасӣ гардиданд. Зимни таҳлили адабиёти марбута амсилаи зерини муаллифӣ мурағаб гардид.

Диаграммаи 4. Парадигмаи ҷойгоҳи тавсифоти салоҳиятнокии касбии хатмкунандагони равияҳои иқтисодӣ дар байни салоҳиятҳои умумииктисодӣ ва истифодабарии ТКИИ

Таҳлили салоҳиятҳои дорои вижагиҳои гуногун имконият дод, ки се талаботи асосӣ ташаккул дода шавад, ки онҳоро метавон нисбати ҳар як тавсифоти ихтисоснокӣ – салоҳиятнокӣ нисбат ба малакаҳои истифодабарии ТКИИ дар фаъолияти касбии хатмкунандагони равияҳои иқтисодӣ пешниҳод кард. Ба талаботи қайдгардида дохил мешаванд:

- доништан;
- тавонистан;
- аз худ кардан.

Ин талаботҳоро метавон бо тарзи зерин шарҳ дод. «Доништан» – доништани технологияҳои муосири иттилоотӣ; «тавоноистан» – созмон додани пойгоҳи додаҳо, баҳисобгирӣ ва дигар намуди фаъолият бо ҳамин тартиб, лекин бо истифодабарии шабакаи Интернет; «аз худ кардани»-и малакаҳои гузаронидани таҳқиқотҳои озмоишӣ ва назариявӣ дар соҳаи касбӣ бо корбурди воситаҳои муосири барномавӣ ва ТИИ.

Таҳлилҳо нишон доданд, ки ташаккули салоҳиятҳо, аз ҷумла салоҳиятҳои истифодабарии ТКИИ-ро, танҳо дар шароитҳои татбиқи фаъолият, ки ба шароитҳои воқеӣ наздик аст, имконпазир мебошад. Ҳамзамон салоҳиятҳои доройи вижагиҳои иттилоотӣ-таҳлилий бо донишу малакаҳои хатмкунандагони самтҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии зич алоқаманданд. Ба рушди салоҳиятҳо дар соҳаи истифодабарии ТКИИ тавсифоти шахсиятӣ таъсири калон мерасонад, ки онҳоро бояд дар хатмкунандагони равияҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тарбия ва инкишоф дод.

ХУЛОСАҲОИ УМУМӢ

1. Ҷорисозии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар низоми таълим ба таҳаввулоти он оварда расониданд. Рушди системаҳои муосири истеҳсолот ва дастовардҳои илмӣ низ зарурияти баландбардории талаботҳоро нисбат ба сатҳи дониш ва гуногуншаклии салоҳиятҳои мутахассисони муосир дар соҳаи иқтисод тақозо менамоянд. Зарурияти татбиқи технологияҳои компютерӣ ба раванди тайёрии касбии мутахассисони соҳаи иқтисод бо афзуншавии суръати мураккабгардии равандҳои технологӣ, зарурияти коркарди анбӯҳи бузурги маълумот, бо мақсади истифодабарии натиҷаи таҳлил барои қабули қарорҳои самаранок, инчунин бо баргариши проблемаи «кухнашавии» босуръати донишҳо дар доираи ҷомеаи аз ҷиҳати технологӣ рушдфто вобастагӣ дорад.

2. Дар муассисаҳои таҳсилоти олии муосир ғайр аз салоҳиятҳои анъанавӣ боз як қатор салоҳиятҳои нав ба миён омаданд, ки мутахассиси замонавии соҳибкасб бояд доройи ин салоҳиятҳо бошад. Байни ин салоҳиятҳо метавон салоҳияти иртиботӣ (маҳорати дарки мафҳум), автоматизатсионӣ (қобилият ба худомӯзӣ), иҷтимоӣ (маҳорати кор дар коллектив) ва ғ. номбар кард. Ҷойгоҳи махсусро салоҳияти иттилоотии мутахассис, ба монанди маҳорат ва азхудкунии технологияҳои нави иттилоотӣ ишғол менамояд. Оид ба муносибатҳои махсус дар коркарди салоҳиятнокиҳо дар донишҷӯёни равияҳои иқтисодӣ дар соҳаи муайян мулоҳизаронӣ карда, дар навбати аввал сухан бояд оид ба муносибати салоҳиятнок равад. Мутахассиси босалоҳият на танҳо доройи сатҳи муайяни донишҳо, маҳорату малакаҳо мебошад, инчунин ӯ доройи қобилияти истифодабарии бевоситаи онҳо дар фаъолияти касбӣ мебошад.

3. Натиҷаҳои озмоиши гузаронидашудаи педагогӣ нишон доданд, ки донишҷӯёни соли аввали факултетҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бобати истифодабарии

технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар соҳаи иқтисод тасаввуроти сатҳӣ доранд. Малакаҳои амалии кори онҳо бо муҳаррирони матнӣ ва ҷадвалӣ, ба монанди Microsoft Word, Microsoft Excel ва ғайра низ сатҳӣ мебошад. Муҳотабон аз ҳама баҳои пасттаринро ба салоҳиятҳои худ ҳангоми ҷавоб додан ба савол роҷеъ ба малакаҳои кор бо барномаҳои пойгоҳи додаҳо муносиб дидаанд. Донишҷӯёни курсҳои якуми факултетҳои иқтисодӣ оид ба имкониятҳои омӯзиши шабакаи Интернет фаҳмиши хеле суст доранд, лекин онро хеле фаъолона барои боргирии маводи тайёри таълимӣ (ба монанди реферат, маъруза) истифода мебаранд. Аммо дар ин сурат ҳам, салоҳияти онҳо манфӣ арзёбӣ мегардад, чунки раванди ишоратгардида бо кумаки шахсони сеюм ба амал меояд.

4. Меъёрҳо ва маҳакҳои муайянсозии технологияҳои самарабахши компютерӣ, ки ба тайёрии мутахассисон дар соҳаи иқтисод мусоидат менамоянд, аз мақсадҳо ва меъёрҳои ташаккулёфтаи таълим, интихоб ва ташаккули мазмуни он, методҳо ва шаклҳои ташкили машғулиятҳои таълимӣ, инчунин аз роҳҳои пешбинишудаи татбиқи онҳо вобастагӣ доранд. Ёздаҳ хусусияти махсус қайд мегарданд, ки технологияҳои муосири компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дорои онҳо мебошанд ва онҳоро метавон ҳамчун маҳакҳое дарк намуд, ки ба маҳсулнокии раванди таълими фанҳои иқтисодӣ таъсир мерасонанд. Маҳакаҳои асосии ТКИИ, ки самаранокии раванди таълими донишҷӯёнро таъмин менамоянд, ҳамон маҳакҳо мегарданд, ки ба донишҷӯӣ дарки чунин масъалаҳоро имконпазир мегардонанд: меъёри истехсол, истифодабарии олоти (воситаҳои) меҳнат ва ҳосил намудани малакаҳои касбӣ.

5. Натиҷаҳои озмоиш нишон доданд, ки мактаббачагони синфҳои болоӣ, ки ба факултетҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мешаванд, дорои малакаву салоҳиятҳои истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ нестанд. Дар чунин шароит, ҳангоми вучуд надоштани базис, омӯзиши ТКИИ-и пешрафта ба онҳо, ки дар фаъолияти иқтисодӣ истифода бурда мешавад, самарои хуб ба бор намеорад. Ин далел зарурияти омӯзиши амиқи фанни «Информатика»-ро дар курсҳои якуми факултетҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон мубрам мегардонад.

6. Яке аз ҷанбаҳои муҳимми коркарди салоҳиятҳо ва малакаҳои донишҷӯён дар самти истифодабарии ТКИИ татбиқи стандартҳои мувофиқи таълим мебошад. Як қатор экспертҳо ва муҳаққиқони ватанӣ масъалаи зарурияти татбиқи пурраи стандартҳои насли сеюмро ба барномаи таҳсилоти олии касбӣ мубрам арзёбӣ менамоянд. Лекин таҳаввулоти босуръати ҷомеа ва иқтисод аллақай татбиқи стандартҳои насли чорумро тақозо менамоянд. Махсусиятҳои стандартҳои таҳсилоти олии касбии насли чорум аз тамаркузи онҳо ба тамоюлоти салоҳиятнок ва васеъсозии ихтисосҳо иборат мебошад.

7. Тавсифоти салоҳиятнокии касбии хатмкунандагони самтҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии дар соҳаи истифодабарии ТКИИ

бояд бо талаботи умумие, ки барои иқтисодчиён ҳангоми амалисозии бевоситаи фаъолияти касбӣ пешниҳод мегарданд, пайвасти гардида, дар шароитҳои муосир истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботиро талаб менамоянд. Тавсифоти салоҳиятнокии касбии хатмкунандагони факултетҳои иқтисодӣ дар самти донишҳо, маҳорату малакаҳои истифодабарии технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар меҳвари васли салоҳиятҳои умумии иқтисодӣ ва истифодабарии ТКИИ нухуфтаанд.

Тавсияҳо барои истифодаи натиҷаҳои таҳқиқот дар амал

Барои татбиқи амалии натиҷаҳои диссертатсия тавсияҳои зеринро мувофиқи мақсад едонем:

1. Ҳангоми коркарди заминаи умумии назариявӣ, ки ба малакаҳои мутахассисон дар соҳаи иқтисод дар самти истифодабарии компютерҳо ва технологияҳои иттилоотӣ – иртиботӣ тааллуқ доранд, як қатор ҷанбаҳои иловагиро бояд ба ҳисоб гирифт, ки ба тамоюлоти умумии дар соҳаи иқтисод баамаломата дахлпазир буда, бо технологияҳои навтарин алоқаманданд.
2. Салоҳиятҳои доройи вижагиҳои иттилоотӣ-таҳлилий бо донишу малакаҳои хатмкунандагони самтҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олий зич алоқаманданд. Ин аст, ки ташаккул ва рушди малакаву маҳоратҳои истифодабарии ТИК ба рушди салоҳиятҳои мазкур мусоидат мекунад.
3. Ба рушди салоҳиятҳо дар соҳаи истифодабарии ТКИИ тавсифоти шахсиятӣ таъсири калон мерасонад, ки онҳоро бояд дар хатмкунандагони равияҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тарбия ва инкишоф дод.
4. Ташаккули салоҳиятҳо, аз ҷумла салоҳиятҳои истифодабарии ТКИИ, танҳо дар шароитҳои татбиқи фаъолияти, ки ба шароитҳои воқеӣ наздик аст, имконпазир мебошад.
5. Дар нақшаи таълими курсҳои аввали ихтисосҳои иқтисодии муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд омӯзиши фанҳои «математика» ва «информатика» ворид карда шаванд, зеро ин тадбир камбудии салоҳиятҳои заминавии донишҷӯёнро дар соҳаи истифодабарии ТКИИ бартараф намуда, асоси коркарди малакаҳои пешбарро бо технологияҳои иттилоотӣ созмон хоҳад дод, ки барои фаъолияти касбӣ хеле зарур мебошанд.
6. Меъёрҳо ва маҳакҳои муайянсозии технологияҳои самараноки компютерӣ, ки ба тайёрии мутахассисон дар соҳаи иқтисод мусоидат менамоянд, аз мақсадҳо ва меъёрҳои ташаккулёфтаи таълим, интиҳоб ва ташаккули мазмуни таълим, методҳои таълим, шаклҳои ташкили машғулиятҳои таълимӣ ва аз роҳҳои пешбинишудаи татбиқи онҳо вобастагӣ доранд.
7. Барои коркарди салоҳиятҳо дар соҳаи технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ методикаҳои таълим бо

истифодабарии ТКИИ зарур аст. Яъне барои истифодаи мошинаҳо сараввал бояд роҳу воситаҳои кор бо онҳоро дақиқ омӯзем.

8. Ҳангоми интихоби технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ барои донишҷӯёни равияҳои иқтисодии соли якуми таҳсил бояд ба технологияҳои мурочиат намуд, ки онҳо метавонанд маводи анъанавии таълимиро иваз намуда, имконияти дастгирии мунтазами донишу маҳоратҳои донишҷӯро фароҳам оранд. Дар курсҳои болоии таҳсилот ТКИИ-и омӯзиши истифодашаванда бояд ба ҳамгироӣ ҳамчун кори мустақилонаи донишҷӯён равона карда шаванд.

МУҚАРРАТИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТИ ДИССЕРТАТСИОНӢ ДАР ИНТИШОРОТИ ЗЕРИНИ МУАЛЛИФ ИНЪИКОС ЁФТААНД:

1. Мақолаҳои дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи фехристи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашргардида:

[1-М] Интерпретация компьютерных технологий как определяющий стержень в современной системе профессиональной подготовки экономистов / [Матн] // Дж.А. Кодиров // Вестник Таджикского национального университета, № 6. - Душанбе: 2019. - С. 249-253. ISSN 2074-1847.

[2-М] Кодиров Дж..А. Внедрение и компьютеризация процессов обучения в экономике / [Матн] // Дж.А. Кодиров // Вестник Таджикского национального университета, № 7. - Душанбе: 2019. - С. 215-218. ISSN2074-1847.

[3-М] Қодиров Қ.А. Сатҳи мутобиқати маълумоти олии иқтисодӣ дар раванди азхудкунии технологияҳои касбии компютерӣ / [Матн]. // Қ.А. Қодиров // Пайёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, №10. - Душанбе: Сино, 2019. - С. 236-239. ISSN2074-1847.

[4-М] Қодиров Қ.А. Нақши технологияҳои компютерӣ дар салоҳиятҳои касбии иқтисодчӣ / [Матн] // Қ.А. Қодиров // Пайёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, №1(34). - Душанбе: 2020. - С. 114-118. ISSN2222-9809.

[5-М] Қодиров Қ.А. Компетентная характеристика экономистов - выпускников вузов в формировании знаний, умений, навыков с применением информационных технологий / [Матн] / Кодиров ДЖ.А. // Вестник Таджикского национального университета, № 10. - Душанбе: 2020. - С. 291-294. ISSN2074-1847.

[6-М] Қодиров Қ.А. Муносибати фаъолиятнокӣ-иттилоотӣ барои омӯзиши донишҷӯёни равияи иқтисодӣ / [Матн] / Қ.А. Қодиров // Пайёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, №7. - Душанбе: Сино, 2021. - С. 184-190. ISSN2074-1847.

2. Мақолаҳои дар маҷмуаи маводи конференсия ва нашрияҳои дигар батабърасида:

[7-М] Қодиров Қ.А. Масъалаҳои муҳимият ва дараҷаи раванди омодагии мутахассисони ояндаи самти иқтисодӣ. // Маҷмуаи маводи

конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Инкишофи технологияҳои иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: самтҳои афзалиятнок ва инноватсионӣ”, 29 сентябри соли 2018. – Душанбе, ДСХ, Соҳибкор, 2018. - С. 187-194.

[8-М] Кодиров Дж.А. Активное использование ИКТ в процессе изучения экономики (тезисы доклада) // Сборник материалов научно-практической конференции ППС и сотрудников ТНУ. - Душанбе 2018, - С. 393-394.

[9-М] Кодиров Дж.А. Реализация педагогической технологии обучение в экономике (тезисы доклада) // Сборник материалов научно-практической конференции ППС и сотрудников ТГФЭУ. - Душанбе 2020, - С. 216-219.

[10-М] Кодиров Дж. Применение информационной технологии в финансовой деятельности Республики Таджикистан (тезисы доклада) // Сборник материалов международной научно-практической конференции ТГФЭУ. – Душанбе, 2021. - С. 391-395.

**ИСТИТУТ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ИМЕНИ АБДУРАХМОНА
ДЖОМИ АКАДЕМИИ ОБРАЗОВАНИЯ ТАДЖИКИСТАНА**

На правах рукописи

ТДУ 372.8:681.3

ТКБ 74.2:73 точик.

К-76

КАДИРОВ ДЖАЪФАР АШУРОВИЧ

**ПЕДОГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ -
БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО
НАПРАВЛЕНИЯ КОМПЬЮТЕРНЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ
В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискании ученой степени кандидата
педагогических наук по специальности 13.00.01 – Общая
педагогика, история педагогики и образования**

ДУШАНБЕ - 2023

Диссертация выполнена на кафедре естественно-математических наук и информационных технологий Института развития образования имени А. Джоми Академии образования Таджикистана.

**Научный
руководитель:**

Мирзоев Абдулазиз Раджабович - доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой программирования и интеллектуальных систем Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана

**Официальные
оппоненты:**

Файзализода Бахрулло Файзали - доктор педагогических наук, и.о. профессор кафедры информационных технологий и методики преподавания информатики Бахтарского государственного университета имени Насири Хусрава

Рафиев Сафархан Аюбович – кандидат педагогических наук, проректор по науке и инновации Кулябского государственного университета имени А. Рудаки

**Ведущая
организация:**

Таджикский международный университет иностранных языков имени С. Айни

Защита диссертации состоится 06 мая 2023 года, в 10⁰⁰ часов в объединённом диссертационном совете 6D.КОА-022 при Таджикском национальном университете и Академии образования Таджикистана (735700, Республика Таджикистан, город Душанбе, ул. С. Айни, 126; тел.: 225 84 23).

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке и на сайте Академии образования Таджикистана (www.aot.tj).

Автореферат разослан « ____ » _____ 2023 года.

**Ученый секретарь объединённого
диссертационного совета,
доктор педагогических наук**

М.Б. Каримзода

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Основной концепт государственной стратегии Таджикистана с момента присвоения статуса независимой республики ориентирован на внутреннее экономическое развитие страны и выход на международный уровень. В современных условиях Таджикистан имеет весомое значение в торговых взаимоотношениях регионального и международного формата. Правила мировой экономики диктуют определенные требования в отношении государств, которые стремятся к высокому уровню развития, что подразумевает исполнение ряда условий. В данном вопросе на первый план выходит активное применение информационно-коммуникационных, компьютерных и цифровых разработок.

Цифровизация стала набирать высокие обороты после мирового кризиса в 2008-2009 годах. Скорость повышения внутреннего валового продукта (ВВП) во многих государствах с развитым экономическим строем существенно уступает темпам совершенствования информационно-коммуникационных технологий и сектора цифровых разработок. Значительные расхождения в сфере цифрового развития между регионами и государствами, глубокая разобщенность в доступности потенциала, а также рисками для действующих агентов в секторе экономической цифровизации замедляют интеграцию технологических и цифровых достижений.

Программа «Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года» была утверждена в 2016 году. Ее основные положения предполагают трехстадийное развитие государства. На первой стадии планируется изменение экономической стратегии, на второй – ускорение развития посредством использования инвестиционных ресурсов; на третьей – завершение оперативного перехода к индустриальным основам. Укрепление государственных институтов, использование новых достижений в информационной сфере на каждом уровне государственной власти, укрепление категории имущественных прав, преобразование законодательно-правового сектора, обеспечение позитивной среды для совершенствования информационных и коммуникационных технологий (ИКТ), расширение автономии государства от ввоза продовольственных товаров, развитие импорта передовых разработок и достижений лежат в основе технологического и информационного прогресса экономического сектора.

В течение периода своего самостоятельного существования Таджикистан претерпел ряд общественных и экономических преобразований, в ходе которых совершенствовалась сфера цифрового коммуницирования посредством использования банкоматов, оплаты мобильной связи и перемещения в транспорте. В различных литературных источниках употребляется формулировка «цифровая экономика». Наступление текущего столетия сопровождалось быстрыми

темпами цифрового и информационного развития, расширением глобальных процессов. Информационная сфера отражала состояние ресурсов общественной и экономической среды.

В данных обстоятельствах неотъемлемой частью развития государственной экономики является обучение персонала для эффективной работы в указанной сфере. Сюда относится профессиональная подготовка кадров по освоению ИКТ, компьютерных систем.

Сущность современного образования неразрывно сопряжена с технологическим прогрессом, необходимостью использования новых достижений в обучении специалистов в соответствии с условиями рыночной среды, принимая во внимание разнообразные профили деятельности, рыночные тенденции, научно-технические интересы.

По статистическим данным за период 2014-2019 годы в образовательных учреждениях высшего звена наблюдается рост (на 19,9 процента) числа студентов, выбор специальности которых сопряжен с экономическим профилем. Среднее значение данного показателя в ВУЗах Республики Таджикистан за 12 месяцев на период 2018-2019 года достигает 4,6 процента. Начало повышения уровня показателя отмечается в период, соответствующий 2014-2015 годам.

Ориентируясь на текущие особенности экономики, государству необходимо обучать квалифицированных специалистов и развивать их образованность в сфере цифровых и технологических дисциплин.

На подготовленной ЮНЕСКО 21-ой Всемирной конференции по образованию в 1999 году разбирались проблемы в секторе высшего образования, становления и использования новых ИКТ, в данном контексте пересматривались функции и значимость высшего образования, обсуждались новые тенденции и ориентиры.

Помимо совершенствования информационной сферы, правительству страны необходимо акцентировать внимание на обеспечении соответствующей подготовки учащихся высших учебных заведений, исходя из потребностей и тенденций международного рынка труда и экономики.

Глава государства (Президент Эмомали Рахмон) в 2018 году в своей речи к парламентариям отметил, что в образовательной сфере присутствует две ключевых проблемы: дефицит квалифицированных преподавателей с должным уровнем подготовки; необходимость улучшения обучения в образовательных учреждениях Республики Таджикистан.

Итак, эффективность обучения студентов по экономическим специальностям в ВУЗах государства сопряжена с уровнем освоения информационно-коммуникационных технологий, благодаря чему они получают возможность конкурировать со специалистами международного уровня. Данные задачи требуют применения новых техник и способов, позволяющих достичь необходимого уровня подготовки специалистов. Использование цифровых и компьютерных

технологий в образовательном процессе обучения студентов по экономическим профилям выступает первостепенной потребностью, поскольку значительно повышает уровень эффективности освоения учащимися новых компетенций в данной сфере.

В Президентском обращении зимой 2016 года к Маджилиси Оли подчеркнуто, что следует делать акцент на эффективность учебной деятельности и обучать специалистов, отвечающих современным потребностям. Следовательно, семьям и преподавателям необходимо сосредоточить усилия детей и молодежи на освоении новых тенденций, изучать точные дисциплины, языки, цифровые достижения, развивать в учащихся стремление к получению знаний и работе.

Глава Таджикистана также в 2018 году в своем обращении к парламентариям указал на необходимость углубления развития научной сферы государства, введения в производственные процессы инноваций, усиления материально-технического обеспечения научных организаций, повышения уровня эффективности образовательной подготовки, расширение заинтересованности талантливой молодежи в работе и получении специальности, освоения ИКТ, цифровых и творческих разработок.

Болонская система стала основой построения образовательных программ в ВУЗах Таджикистана в 2013 году. В связи с этим, в разработанном правительством государства Законе «Об образовании» было произведено множество правок.

Подобный подход позволил внедрить в образовательную деятельность ВУЗов подходы к обучению специалистов, ориентированные на использование цифровых и компьютерных технологий, практикуемых в других государствах.

Для повышения уровня подготовки учащихся ВУЗов в изучении ИКТ и обеспечения возможности применения полученных компетенций в дальнейшей профессиональной работе со стороны правительства проведен ряд законодательных преобразований, в частности разработаны новые образовательные нормативы, расширены законодательные основы внедрения ИКТ, цифровых и компьютерных технологий в учебный процесс, созданы программы: Госстратегия «ИКТ для развития Республики Таджикистан», утвержденная 5 ноября 2003 года Указом главы государства; Национальная стратегия развития образования на 2006-2015 годы; Национальная стратегия развития образования Республики Таджикистан до 2020 года.

Несмотря на эффективное обеспечение образовательных учреждений высшего звена необходимым оборудованием, вопрос приоритета освоения ИКТ среди будущих специалистов по экономическому профилю до конца не решен.

В большинстве случаев общая подготовка поступающих на экономические специальности существенно ниже в данной сфере по сравнению с подготовкой к изучению дисциплин в сфере цифровых и компьютерных технологий.

Итак, обозначенные аспекты характеризуют остроту вопросов, сопряженных с внедрением в образовательную деятельность учебных учреждений высшего звена дисциплин по изучению ИКТ и цифровизации, проблемы их освоения таджикскими студентами по специальностям экономического профиля; определяют основные ориентиры подготовки будущих специалистов ВУЗов Таджикистана.

Уровень исследования научной темы. В международной педагогике аспекты, сопряженные с внедрением в образовательный процесс учебных учреждений высшего звена дисциплин по изучению ИКТ, компьютерных и цифровых технологий и преподаванием учащимся навыков их использования, в полной мере обоснованы с научной позиции различными экспертами правительственных и международных организаций.

Источники в РФ содержат разнообразные публикации, исследования, пособия, раскрывающие проблематику внедрения изучения ПИИ в образовательную деятельность ВУЗов. Данным вопросам глубокое внимание за последние несколько лет уделялось зарубежными экспертами, в частности Р. Гордоном (R. Gordon), К. Ахмадом, Р. Сассексом (R. Sussex), М. Корбеттом, Г. Дайфом (H. Dhaif), Г. Корбеттом.

Такие российские исследователи, как Р.О. Калошина, В.А. Чистякова, С.А. Полеева, Е.С. Кошкалова, И.В. Роберт, в своих работах детально освещают факторы использования достижений компьютеризации в учебном процессе высших образовательных учреждений; Е.Ю. Годочкина, Г.В. Лепеша, И.Д. Лушникова, Е.Ю. Фирсова рассматривают эффективность их изучения в совокупности с экономическими дисциплинами; в работах Е.И. Гребенюк, Н.П. Шипицына, П.В. Сыроева, В.В. Краевского, С.И. Парина, С.А. Воронина, Н.В. Филиновой, С.А. Воронина обозначена номенклатура указанных достижений, которая позволит учащимся полноценно освоить квалификацию и достичь необходимого уровня конкурентоспособности в высших экономических кругах; ориентиры подготовки учащихся и мастерство применения компьютерных и информационно-коммуникационных технологий отражены в трудах Т.С. Камаева, Е.Ю. Панцева, В.И. Омельченко, В.И. Единцева, Л.В. Ермошина, Ж.Х. Кадырова, Н.Н. Гриценко, О.В. Кочеткова.

В процессе оценки литературных источников по данной тематике, можно отметить появление множества публикаций, посвященных вопросам использования компьютеризации и ИКТ в целях подготовки специалистов образовательных учреждений высшего звена, внедрения навыков их освоения в учебную деятельность.

Научные деятели Таджикистана уделяют активное внимание возможностям применения выше указанных технологий в процессе подготовки учащихся в ВУЗах, включая специальности экономического профиля, и преподаванию данных навыков для дальнейшего использования их выпускниками в работе.

Научным сообществом Республики Таджикистан выполнен ряд аналитических мероприятий в сфере введения ИКТ и компьютерных технологий в учебную деятельность студентов высших учебных учреждений, разработки методологических основ преподавания данных дисциплин, применения обозначенных технологий в реальной работе, ориентируясь на общественные и экономические особенности внедрения цифровизации в процессы получения высшего образования в Таджикистане.

В тематике данной диссертационной работы важное значение имеет исследование А.Р. Мирзоева «Дидактические основы подготовки студентов высших учебных заведений Таджикистана к использованию ИКТ» в целях получения докторской степени по педагогике. Автор охарактеризовал разработку и формирование методологических основ преподавания учащимся дисциплин на базе внедрения ИКТ.

Большой вклад в изучение данного вопроса внесли А.К. Бобиев, работа которого посвящена теме конкурентоспособности ВУЗов («Механизмы обеспечения конкурентоспособности государственных образовательных учреждений высшего образования (на материалах Республики Таджикистан)»), М. Холматова, М. Усмонова, С.Б. Ашурова.

Основная информационная база о реализации и совершенствовании цифровых, компьютерных, коммуникационных технологий в отечественных и зарубежных ВУЗах содержится в государственном законодательстве, правительственных постановлениях, изданных таджикским и российским правительствами.

Состояние настоящих показателей, отражающих эффективность использования технологий в высшей образовательной деятельности, приводится в отчетной документации аттестационных проверок ВУЗов государства, передаваемых в Министерство образования и науки Таджикистана, и образовательно-методических программах высших учебных учреждений.

Агенство по статистике при Президенте Республики Таджикистан учитывает статистику в анализируемом секторе.

Приведенные аспекты аргументируют актуальность рассматриваемой тематики диссертационной работы, на основе чего можно конкретизировать и определить ее цель.

Связь исследования с программами (проектами) или научными темами. Работа реализуется на основе проекта научно-исследовательской деятельности отдела естественно-математических дисциплин и информационных технологий Института развития образования им. А. Джоми Академии образования Таджикистана на период 2017-2021 годы в соответствии с тематикой «Пути реализации компетентного подхода в образовательном процессе в учреждениях профессионального образования» и приоритетных тенденций Госпрограммы по внедрению ИКТ в общеобразовательных учреждениях Республики Таджикистан на 2018-2022 годы (постановление Правительства Республики Таджикистан

от 29 сентября 2017 года № 443).

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Определение сложившихся особенностей применения ИКТ и компьютерных технологий в обучении специалистов по экономическому профилю в Таджикистане, обладающих конкурентоспособностью на рынке труда, характеристика методологических и теоретических аспектов использования указанных технологий в качестве базиса обучения специалистов в соответствии с текущими образовательными требованиями Таджикистана.

Задачи исследования. Реализация обозначенной цели подразумевает решение нескольких задач:

- изложение теоретического базиса применения средств компьютеризации и ИКТ в действующей системе обучения студентов по экономическим специальностям;

- изложение общей проблематики внедрения указанных технологий в профессиональную подготовку учащихся ВУЗов;

- сопоставление действующего содержания образовательных программ с целями и задачами использования в подготовке и изучении учащимися средств компьютеризации;

- изложение показателей внедрения в образовательную деятельность учащихся по экономическому профилю в учебных учреждениях высшего звена Таджикистана программ освоения средств компьютеризации;

- выявление номенклатуры и специфики средств компьютеризации, позволяющих реализовать эффективное обучение учащихся по экономическому профилю в соответствии с необходимым уровнем их возможности конкурировать на рынке труда;

- определение уровня подготовки специалистов, окончивших обучение в ВУЗах по экономическому профилю, на предмет освоения и мастерства применения информационно-коммуникационных инструментов.

Объект исследования. Система высшего профессионального образования Республики Таджикистан.

Предмет исследования. Совершенствование профессиональной подготовки учащихся по экономическим направлениям в ВУЗах в сфере освоения ИКТ и компьютерных технологий.

Гипотеза исследования. В условиях применения ИКТ и средств компьютеризации эффективное обучение учащихся по экономическому профилю в образовательных учреждениях высшего звена достигается в случаях, когда:

- 1) преобразования, реализуемые в сфере использования цифровизации и компьютеризации в учебной деятельности образовательных учреждений высшего звена Таджикистана, будут соответствовать принципам Болонского процесса;

2) уровень освоения учащимися ИКТ и средств компьютеризации в процессе их подготовки в ВУЗах позволит им соответствовать требованиям конкуренции на рынке труда;

3) в образовательную подготовку в ВУЗах Таджикистана учащихся по экономическому профилю будут внедрены ИКТ на уровне соответствия мировым нормативам;

4) в образовательных учреждениях высшего звена в Таджикистане будет достигнут должный уровень использования компьютерного и цифрового оборудования, который позволяет осуществлять эффективное обучение учащихся по экономическому профилю;

5) появиться возможность реализовать дополнительную подготовку поступающих в ВУЗы по экономическим направлениям и первокурсников;

6) появиться возможность систематической реализации дополнительной подготовки учащихся по экономическим профилям ВУЗов Республики Таджикистан в математическом направлении, в секторе информатики;

7) в учебном процессе и деятельности высших учебных учреждений Таджикистана будут использоваться модели изучения обозначенных технологий и средств учащимися по экономическим профилям, а также принципы содержания образовательных программ преподавания информационных дисциплин для указанной категории учащихся.

Этапы исследования. Этапность построения работы включает три этапа.

На первом этапе (2018-2019 годы) Проанализированы научные и образовательные литературные источники, установлены приоритетные методологии реализации работы, изучены и интегрированы практические подходы применения ИКТ в образовательной деятельности российских ВУЗов в процессе подготовки учащихся по экономическим профилям. Аргументирована актуальность и практическая значимость выбранной тематики, сформированы основные определения раскрываемые в работе, сжато охарактеризована рабочая гипотеза.

На втором этапе (2019-2020 годы) сформированы ключевые модели освоения анализируемых технологий учащимися по экономическим профилям, изложены факторы преподавания образовательных программ по информатике, определены элементы преподавания образовательных программ по экономике, разобраны теоретические аспекты содержания образовательных программ по экономике в учебных заведениях высшего звена в контексте задач освоения анализируемых технологий, созданы основные образовательные задачи для учебной системы ВУЗов.

На третьем этапе (2020-2021 годы) проанализированы показатели статистики, отчетная документация ВУЗов Таджикистана и РФ, выполнена оценка текущей ситуации и взаимодействия по улучшению эффективности подготовки учащихся по экономическим профилям в образовательных учреждениях высшего порядка, изучены достигнутые

итоги, систематизированы материалы работы, сформулированы рекомендательные предложения, позволяющие улучшить процесс использования анализируемых технологий в подготовке и совершенствовании мастерства учащихся в ВУЗах государства, охарактеризованы показатели и критерии дальнейшего применения освоенных информационно-коммуникационных технологий выпускниками в практической работе.

Теоретико-методологическая основа исследования образована положениями, на которые опирается системный подход; теоретическими аспектами педагогической науки; психологическими подходами и педагогическими аспектами в сфере образования; оценкой и пояснениями к теоретическим трактовкам и способам информатизации учебной деятельности; принципами внедрения компьютеризации, информационно-коммуникационных технологий в учебную деятельность образовательных учреждений высшего звена; теоретическими концепциями компетентностного и активного подходов.

Наряду с этим, применялись общие научные подходы, основанные на закономерной очередности, историческом развитии, субъективизме, дополнительности, постоянстве; ряд научных способов, в частности разработка прототипов, оценка, индукция, синтез и иные.

Источники информации. Философские труды, работы по педагогике, труды по психологии, законодательные акты, регламентирующие образовательный сектор, учебные пособия, монографические издания, публикации, диссертационные работы российских и иностранных экспертов, материалы, размещенные в сети Интернет, законодательные акты и госпрограммы Республики Таджикистан, в частности Национальная стратегия развития образования Республики Таджикистан на период до 2030 года, Госстандарт высшего профессионального образования Республики Таджикистан, Закон «О высшем профессиональном образовании и последипломном образовании в Республике Таджикистан», Закон «Об образовании», показатели статистики, отраженные в различных источниках Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан за период 2015-2019 годы, прочие законодательные акты, содержащие информацию о принципах и преобразованиях в секторе воспитательно-образовательной деятельности Таджикистана.

Эмпирические основы исследования. В их основе лежит непосредственное коммуницирование эксперта с изучаемыми ресурсами: оценка научных теоретических подходов, изложенных в литературных источниках по педагогике, оценка обучающих нормативов, формирование структуры работы, реализация наблюдательных функций и опытно-экспериментальной деятельности, характеристика полученных результатов, их систематизация на основе опытных подходов (анализ, мониторинг, сопоставление, синтез и иное). Изложение научных аспектов в соответствии с полученными итогами, качественными и количественными характеристиками, их статистической

систематизацией.

База исследования. Опытнo-экспериментальная деятельность выполнена в рамках функционирования Национального университета Таджикистана, Российско-Таджикского (Славянского) университета и Таджикского государственного финансового экономического университета. В опытнo-экспериментальной деятельности задействовано свыше 45 педагогов и 396 учащихся.

Научная новизна исследования:

- изучены ранее не исследованные практические методы и теоретические аспекты учебной подготовки и совершенствования навыков учащихся ВУЗов по экономическим профилям в сфере освоения и дальнейшего применения информационно-коммуникационных технологий в практической работе;

- выполнена оценка ранее не исследованной обстановки и проблематики обучения учащихся ВУЗов Таджикистана по экономическим профилям в сфере освоения и дальнейшего применения информационно-коммуникационных технологий в практической работе;

- сформулированы рекомендательные предложения в соответствии с программой и тенденциями развития учебной подготовки и навыков по освоению и использованию информационно-коммуникационных технологий учащимися ВУЗов по экономическим профилям в Таджикистане.

Основные положения, выносимые на защиту:

- 1) итоги оценки текущего состояния действующих принципов преподавания и внедрения информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе учащихся ВУЗов по экономическим профилям;

- 2) показатели оценки особенностей подготовки учащихся, оканчивающих высшие учебные учреждения, в сфере освоения навыков и мастерства применения инструментов компьютеризации и ИКТ;

- 3) итоги оценки текущего состояния действующих принципов преподавания и образовательных программ в ВУЗах Таджикистана на соответствие основным потребностям и направлениям изучения учащимися ИКТ;

- 4) показатели оценки фактического состояния текущей подготовки учащихся ВУЗов по экономическим профилям по освоению ИКТ;

- 5) итоги педагогической проверки с использованием тестовых заданий по выявлению степени базовых навыков и знаний первокурсников, проходящих обучение по экономическим специальностям в высших учебных заведениях г. Душанбе, в сфере понимания и освоения инструментов компьютеризации и ИКТ для их будущего совершенствования.

Теоретическая и практическая значимость диссертации заключается в существенной роли заключений и научных обоснований, полученных в процессе выполненного исследования, в сфере применения и внедрения ИКТ в образовательную деятельность учащихся высших учебных

учреждений по экономическим профилям в Таджикистане.

Теоретические аспекты и практически достигнутые показатели принимаются во внимание Министерством образования и науки Республики Таджикистан, управляющим звеном ВУЗов в процессе формирования программ для подготовки учащихся с использованием инструментов компьютеризации и информационно-коммуникационных технологий, ВУЗаами в сфере внедрения ИКТ в учебную деятельность.

Степень достоверности результатов исследования. Уникальность выносимых на защиту аспектов аргументирована четким определением задач; официально утвержденными статистическими данными; подкреплением и раскрытием первичных методологических подходов; сочетанием применяемых способов и методик с обозначенными задачами и предметом работы; личной практикой автора.

Итоги исследования не противоречат исходным теоретическим критериям и показателям схожих работ, выполненных другими специалистами.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Содержание диссертация соответствует следующим пунктам паспорта научной специальности 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования: пункту 3 – «Педагогическая антропология» (системы/условия/развития человека в процессе обучения, воспитания, образования;), пункту 4 - «Теория и концепция обучения» (закономерности, принципы обучения детей в разные периоды их развития; типы и модели обучения, границы их применимости; образовательные технологии; концепции развития учебно-методического обеспечения процесса обучения и средств обучения;), пункту 6 – «Концепции образования» (технологии создания и развития образовательной среды; инновационные процессы в образовании;).

Личный вклад соискателя ученой степени в исследовании. Собственный вклад исследователя заключается в совокупном исследовании и всесторонней оценке всех аспектов тематики, рациональном согласовании теоретических подходов с опытно-экспериментальной работой, полноценном изучении качественных и количественных характеристик; применении методик, соответствующих проблематике, обозначенным целям и задачам работы; реализации опытно-экспериментальной деятельности, обосновании показателей с практической стороны, оценке и систематизации полученных итогов в процессе экспериментальной деятельности, издании научных публикаций, участии в научных собраниях, систематизации достигнутых показателей, изложении фактов исследования в диссертационной работе.

Апробация и реализация результатов исследования: Приведенные в исследовании показатели и итоги самостоятельно реализованы исследователем, либо в условиях его личного участия. Исследователь внес существенный вклад в деятельность, выполняемую при участии других специалистов.

Факты и заключения диссертационного исследования оценены и

изданы в форме научных публикаций в печатной научной периодике, рекомендованной ВАК при Президенте Республики Таджикистан, в пособиях с материалами конференций, материалах по конференциям и семинарским собраниям в Институте развития образования имени Дж. Академии образования Таджикистана.

Публикации по теме диссертации. Полученные в процессе работы ключевые итоги и показатели изложены в 6 статьях, изданных в печатной периодике рекомендованного перечня ВАК при Президенте Республики Таджикистан, а также 4 статьях в пособиях с информационным содержанием конференций.

Структура диссертации. Диссертационная работа включает 166 страниц компьютерного текста, который ранжирован на введение, две главы с соответствующими параграфами, заключение и список литературы со 130 пунктами, а также дополнен 15 диаграммными изображениями, 7 таблицами, 6 рисунками.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении диссертационной работы аргументирована актуальность анализируемой тематики, ее научная исследованность, обозначены предмет, объект, цели и задачи работы, изложена научная новизна, ключевые аспекты, выносимые на защиту.

В первой главе **«Компьютерные технологии как содержательный аспект подготовки конкурентоспособных экономистов в педагогических науках»** отражена оценка литературных источников в соответствии с анализируемой тематикой. Материал изложен в трех параграфах и выступает теоретическим и методологическим базисом работы.

Первый параграф **«Интерпретация компьютерных технологий как определяющая основа в современной системе профессиональной подготовки экономистов в психолого-педагогических исследованиях»** отражает четыре главных плюса внедрения инструментов компьютеризации в учебный процесс. Первый демонстрирует, что их использование повышает уровень заинтересованности учащихся в учебной подготовке; второй показывает, что компьютерные технологии позволяют обеспечить оперативную обратную связь, на основе которой изменяются и отбираются образовательные алгоритмы обучения, ориентируясь на подготовку учащегося; третий отражает неограниченные возможности компьютерной техники в предоставлении разнообразной информации для подготовки и изучения, четвертый позволяет студентам совершенствовать освоение компьютеров. Исследование данного вопроса опирается на труды таких авторов, как Р.О. Калошина, Р. Сассекс, А.Н. Бугара, Г. Корбетт, О.В. Чурбанова, С.А. Полеева, Р. Горг, И.В. Роберт, М. Роджерс, В.А. Чистяков, Г. Дифф.

Базируясь на изучении материалов различных литературных источников, во втором параграфе указанной главы **«Уровень соответствия текущего содержания высшего экономического образования**

целям и задачам овладения обучающимися профессиональной компьютерной техникой» охарактеризованы сферы занятости для специалистов, окончивших ВУЗы по экономическим профилям, на основе условий рынка труда, преодоления проблем в различных секторах экономики (табл. 1).

Таблица 1

Ключевые сферы занятости для специалистов, окончивших ВУЗы по экономическим профилям

Сфера занятости	Профессиональные функции
Вычислительно-экономическая	<ul style="list-style-type: none"> - определение первоначальных параметров, используемых в процедурах исчислений, определение экономических и общественно-экономических итогов, отражающих состояние функционирования предприятия; - формирование экономических мероприятий в процессе планирования и иное
Продажно-технологическая	<ul style="list-style-type: none"> - создание и реализация общей системы маркетинга; - построение рациональной системы контроля качества продукции; - получение, контрольное наблюдение, обеспечение сохранности и сбыта продукции;
Аналитическая	<ul style="list-style-type: none"> - выборка сведений в соответствии с обозначенными заданиями, поиск, накопление и оценка информации; - систематизация экономических показателей согласно обозначенным заданиям, исследование и пояснение достигнутых показателей, аргументация заключений; - моделирование стандартных теоретических и экономических прототипов анализируемых явлений; - оценка и пояснение характеристик экономических явлений, протекающих в обществе в контексте аспектов макроэкономики и микроэкономики; - разработка информационных и оценочных сводок, отчетной документации; - сбор статистических данных, анкетирование; - анкетирование респондентов, систематизация полученных итогов и иное.
Организационно-управленческая	<ul style="list-style-type: none"> - привлечение к разработке версий относительно решений, принимаемых в сфере управления; - регулирование деятельности групп, организованных в целях осуществления определенного экономического проекта; - привлечение к разработке концепций по выстраиванию управленческой системы и улучшению функционирования хозяйственных структур и иное.
Бизнес	<ul style="list-style-type: none"> - организация и осуществление предпринимательской деятельности – планирование стартапов; - организация и осуществление бизнес-проектов и иное.
Проектный	<ul style="list-style-type: none"> - создание проектов, ориентированных на улучшение предпринимательской деятельности и благоустройства компаний; - формирование документов по проектной деятельности; - реализация деятельности по улучшению и преобразованию

	задач и концепций компании и иное.
Научно-исследовательский	- формирование научных материалов, публикаций, статей и иное.

В соответствии с оценкой необходимого уровня подготовки учащихся ВУЗов Таджикистана по экономическим направлениям в третьем параграфе указанной главы «**Практическое состояние процесса обучения компьютерным технологиям будущих специалистов экономических направлений в высших учебных заведениях Республики Таджикистан**» охарактеризована потребность введения компьютеризации в учебный процесс. Как правило, поступающие довольно часто отдают предпочтение специальностям по экономическим профилям. Опираясь на показатели статистики высшего образовательного сектора Республики Таджикистан за период 2014-2019 годы, можно отметить рост численности (на 19,9 процента) учащихся в ВУЗах по экономическим направлениям (Диаграмма 1). Среднее значение данного показателя за 12 месяцев на период, соответствующий интервалу между 2014-2015 и 2018-2019 годами обучения достигает 4,6 процента.

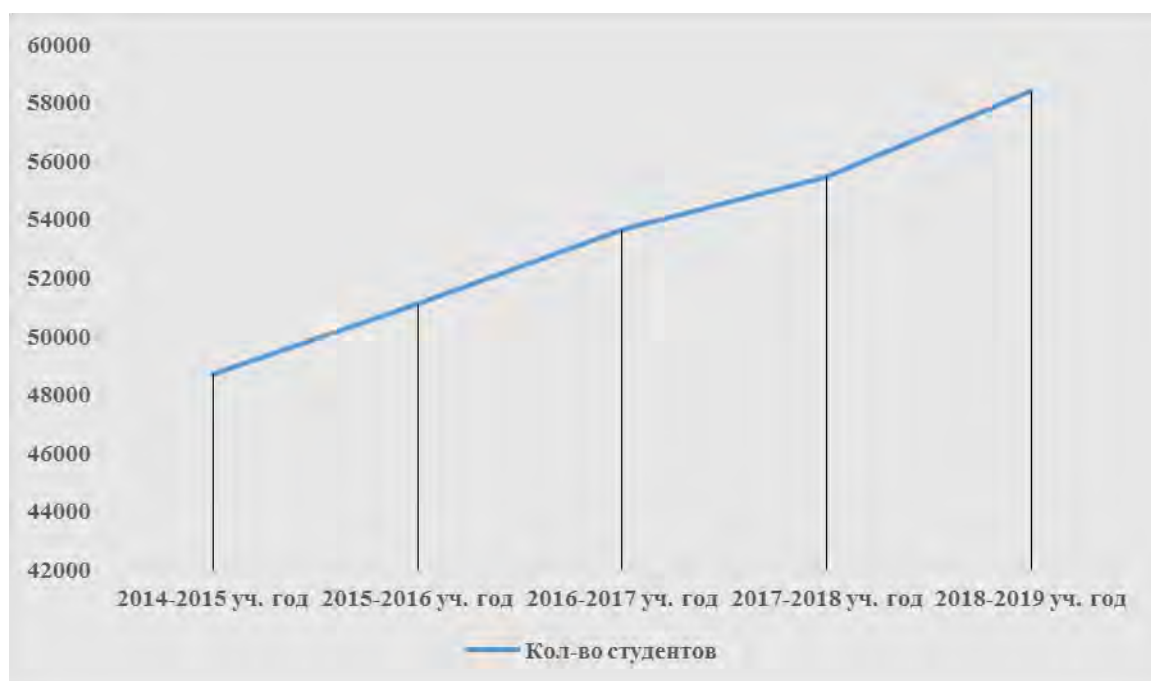

Диаграмма 1. Вариабельность численности учащихся в ВУЗах Таджикистана по экономическим профилям за периода 2014-2019 годы.

В процентном выражении численность учащихся в высших образовательных учреждениях Таджикистана по экономическим направлениям за период 2018-2019 годы достигает 27,8 процента (58364 учащихся) от совокупной численности учащихся по любым профилям. Следовательно, свыше четверти учащихся отдают предпочтение освоению профессий, связанных с экономическим сектором.

Обозначенные показатели отражают потребность в обучении специалистов по экономическим профилям, уровень подготовки которых позволит им успешно конкурировать на рынке труда, что неразрывно сопряжено с освоением передовых инструментов компьютеризации и ИКТ.

Из анализа отчетов различных ВУЗов РФ и Таджикистана, базирующихся на международных взаимоотношениях, следует подчеркнуть их широкую оснащенность эффективными системами информационно-коммуникационных технологий, позволяющих продуктивно осуществлять учебную деятельность и преподавание дисциплин. Опираясь на оценку технических показателей, которые задействованы в процессе совершенствования знаний и мастерства учащихся (в том числе по экономическим специальностям) в вопросах применения указанных технологий, нами предложен к рассмотрению ряд категорий:

- полноценное компьютерное оборудование ВУЗов для обучения;
- обеспечение качественного интернет-соединения;
- эффективное внедрение и реализация мультимедийных программ электронного формата в учебной деятельности;
- эффективное использование библиотечных источников в электронном формате.

Изложим итоги опроса о состоянии данной проблемы за период 2016-2017 годы (Таблица 2).

Таблица 2

Уровень оборудования образовательных учреждений высшего звена в Таджикистане в целях овладения учащимися ИКТ

Образовательные учреждения высшего звена	Число компьютеров, задействованных в процессе обучения	Наличие литературных источников в электронном формате	Образовательные программы в электронном формате	Скоростное подключение к интернет-ресурсу
Таджикский государственный коммерческий университет	292	действуют	практикуются	поддерживается
Таджикский государственный аграрный университет им. Ш. Шотемур	524	действуют	практикуются	поддерживается
Колледж инновационных технологий и менеджмента	100	действуют	практикуются	поддерживается
Колледж экономики и менеджмента Таджикского государственного коммерческого университета	289	действуют	практикуются	поддерживается
Бохтарский государственный университет им. Н. Хусрава	390	действуют	практикуются	поддерживается
Политехнический колледж	1295	действуют	практикуются	поддерживается

Таджикского технического университета имени академика М.С. Осими			я	вается
Таджикский педагогический колледж в г. Пенджикент	182	действуют	практикуются	поддерживается
(ФМГУ) Филиал Московского государственного университета в городе Душанбе	139	действуют	практикуются	поддерживается
Филиал национального исследовательского института Москвы в городе Душанбе	96	действуют	практикуются	поддерживается
Российско-Таджикский славянский университет	сведения отсутствуют	действуют	практикуются	поддерживается

Опираясь на табличные данные, можно отметить, что в ВУЗах Республики Таджикистан отлично развито технологическое оснащение, образовательные программы и литературные источники в электронном формате, оперативный доступ к интернет-ресурсу. Данные элементы образуют техническую основу освоения инструментов компьютеризации учащимися (в том числе по экономическим направлениям).

Наряду с этим, в образовательной деятельности ВУЗов нет дисциплин с изложением основ и начального курса по освоению ИКТ и средств компьютеризации.

Во второй главе **«Компьютерная технология как основа содержательного аспекта подготовки конкурентоспособных специалистов в области экономики»** изложено опытно-экспериментальное исследование обозначенного вопроса.

В ее первом параграфе **«Методы и критерии определения перечня компьютерных технологий, обеспечивающих эффективность подготовки конкурентоспособных специалистов экономического профиля в высших учебных заведениях»** отражены требования к построению и структурированию практической части работы.

Опираясь на литературные источники, можно выделить три основных категории критериев построения практической деятельности:

- рациональность применения информационно-коммуникационных технологий в учебной деятельности образовательных учреждений высшего звена;
- использование информационно-коммуникационных технологий в преподавании каждой дисциплины;
- применение информационно-коммуникационных технологий в целях повышения уровня подготовки учащихся по экономическим профилям.

Определение критериальных факторов, на основе которых выявляется выбор приоритетных для обучения учащихся по экономическим профилям инструментов компьютеризации в вопросах

углубления информационной подготовки, зависит от текущих социальных потребностей и экономической среды. Подразумевается, что любой экономист подготовлен в вопросах использования компьютерных технологий и ИКТ.

Опытно-экспериментальная работа была реализована в трех ВУЗах города Душанбе во внеучебной деятельности в непринужденной обстановке в форме анкетирования учащихся первого курса по экономическим профилям.

Во втором параграфе указанной главы «Компьютерные технологии как содержательная единица подготовки конкурентоспособных специалистов» приведены требования к условиям реализации опытно-экспериментальной работы, отбор участников, средства исчисления, содержание анкетного опроса.

Опытно-экспериментальная деятельность складывается из трехстадийного процесса:

- разработка содержания анкеты;
- определение анализируемого круга лиц, осуществление опроса;
- оценка и систематизация полученных показателей.

Разработка вопросов анкеты базируется на самостоятельном анализе собственной подготовки, знаний, профессионализма и способностей участниками опроса, градация результатов которого соответствует по пятибалльной шкале, где ноль – нет знаний и подготовки, а пять – уровень знаний и мастерства позволяет оперативно достигать обозначенные цели. Предпочтение использования данной шкалы основано на специфике психологии учащихся, которые недавно окончили школу, где подготовка оценивается по пятибалльной системе. Рассмотрим разработанное автором содержание анкеты (Таблица 3).

Таблица 3

Содержание анкеты в целях выявления степени подготовки и знаний в секторе освоения информационно-коммуникационных технологий учащихся первого курса образовательных учреждений высшего звена по экономическим профилям в городе Душанбе

Возрастная категория:

№	Пункт	Балл					
		0	1	2	3	4	5
1	Проанализируйте собственные знания о применении ИКТ в экономической сфере						
2	Проанализируйте собственные знания и подготовку в секторе ИКТ						
3	Определите степень своей индивидуальной подготовки в сфере овладения и использования персонального компьютера и операционных программ (файлы, презентации, сервисы)						
4	Определите степень своей индивидуальной подготовки в сфере овладения и использования инструментов работы с табличными инструментами и текстовыми редакторами (MS Word, MS Exel и иные)						

5	Определите степень своей индивидуальной подготовки в сфере овладения и использования программ по созданию презентационных файлов и обработке текстов (Paint, Power Point, Visio и иные)						
6	Определите степень своего мастерства в использовании информационных баз (Microsoft Access и иные)						
7	Определите степень собственных знаний и подготовки в использовании интернет-ресурса (работа с поисковыми системами, сбор и сохранение информации и иное)						
8	Определите степень собственной подготовки в сфере использования соцсетей (Инстаграм, ВКонтакте, Фейсбук, Твиттер и иные)						
9	Определите степень собственной подготовки в сфере использования электронных ресурсов, содержащих различные литературные произведения, книги (электронных библиотек)						
10	Определите степень собственных знаний и подготовки для применения интернет-ресурса в образовательном процессе						
11	Определите степень собственных знаний и подготовки для скачивания образовательных материалов из интернет-источников						
12	Проанализируйте собственные интересы, связанные с полноценным изучением ИКТ и дальнейшим использованием полученных знаний в профессиональной деятельности после выпуска						

Далее, опираясь на применяемые нами рекомендательные предложения, реализован анализ правильности разработанных вопросов. На основе опроса выявляется уровень соответствия тестовой проверки тенденциям, которые необходимо было отразить в ее вопросах.

Нами предлагается использовать SPSS Statistical 23 как средство вычисления уравнений и оценки показателей данных респондентами ответов. Это средство считается ведущим инструментом статистического анализа и применяется в различных исследовательских программах.

Затем был выбран круг анализируемых лиц, анкетирование которых протекало в Таджикском национальном университете, Таджикском государственном финансово-экономическом университете, Российско-Таджикском славянском университете города Душанбе (второй этап).

Предпочтение районов локализации указанных ВУЗов охарактеризовано тем, что в Душанбе широко развито применение компьютеризации и ИКТ в учебной деятельности и общественной среде. Это определяет достоверность итогов опытно-экспериментальной работы и их приближенность к реальной практике.

Возраст анализируемого круга лиц в опытно-экспериментальной работе соответствовал 17-19 года.

Участники получили анкеты для самостоятельного анализа

согласно поставленным вопросам. Организовано интервью, в процессе которого было пояснено и прокомментировано содержание анкеты, однако, участники не в полной мере осознали смысл комментариев и пояснений.

На следующем этапе выполнена оценка и систематизация показателей. Средством статистического анализа выбрано программное обеспечение IBM SPSS Statistic 23.

Преимущественная возрастная категория испытуемых соответствовала 17,97 годам, при этом доля участников 18 лет достигла 76,3 процента. Представим процентное соотношение возрастных категорий в виде диаграммы (рис. 3).

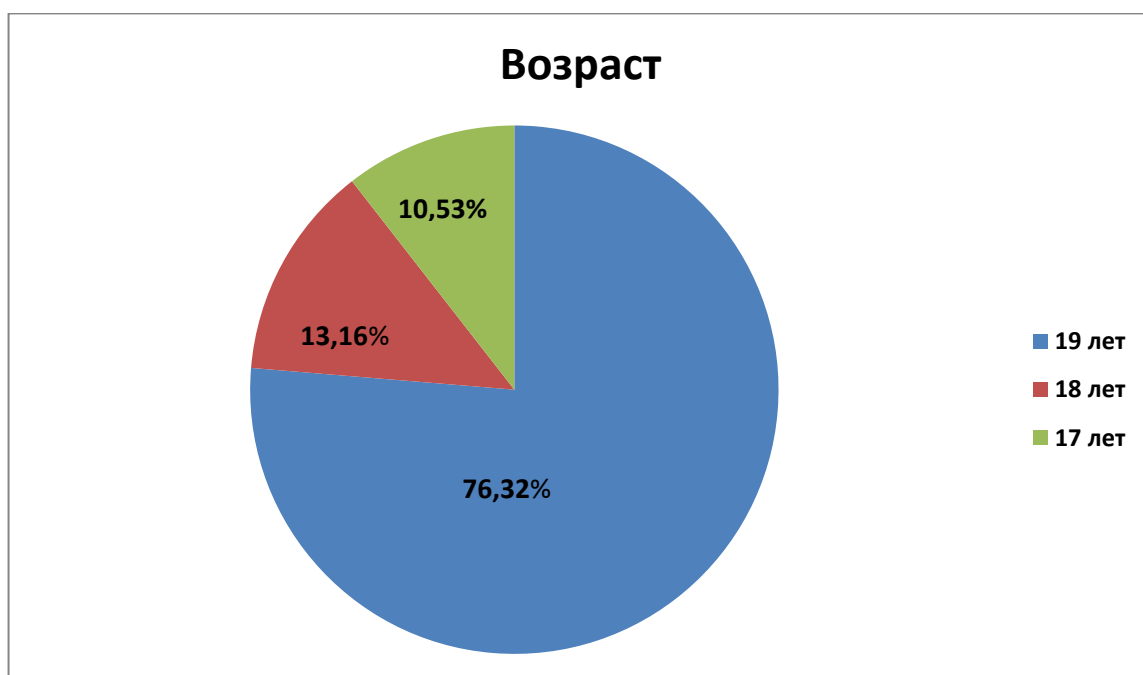

Диаграмма 2. Процентное соотношение возрастных категорий участников анкетирования

Рассмотрим ранжирование средних баллов в процессе ответов на пункты анкеты (рис. 3).

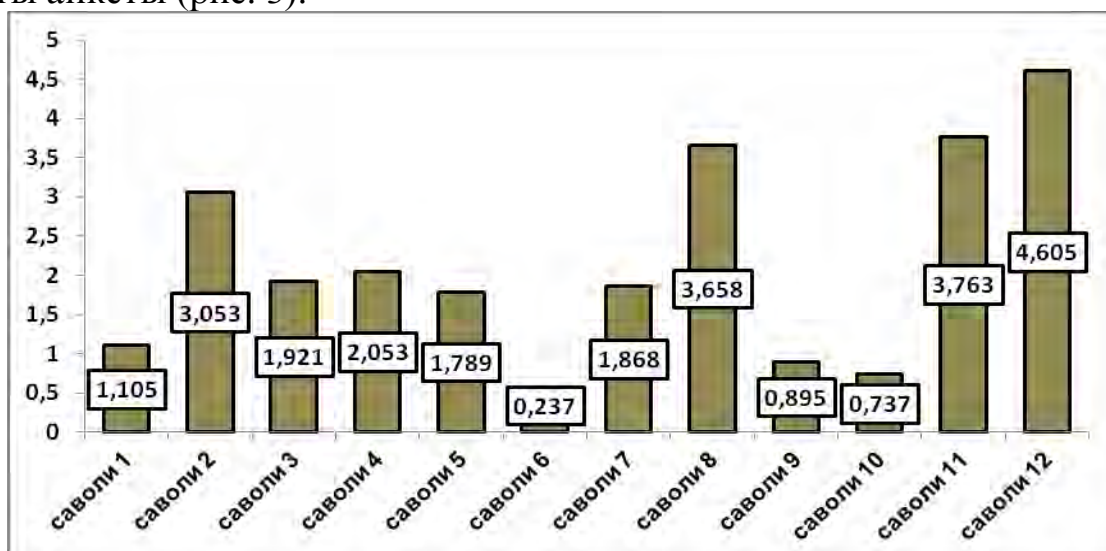

Диаграмма 3. Ранжирование средних баллов в процессе ответов на пункты анкеты (разработано автором)

Нами выполнена опытно-экспериментальная работа, реализована оценка полученных результатов, организованы интервью после анкетирования участников. Изложим следующие выводы:

1. Степень подготовки и знаний в использовании инструментов компьютеризации и ИКТ в экономическом секторе учащихся первых курсов по профилям экономики довольно низкий.

2. Сами учащиеся оценивают степень своей подготовки и знаний в соответствии с уровнем выше среднего, но данная позиция не подтверждается показателями опытно-экспериментальной работы.

В процессе интервью был поставлен вопрос об определении участником степени своей индивидуальной подготовки в сфере овладения и использования персонального компьютера и операционных программ (файлы, презентации, сервисы).

Показатели ответов на третий пункт, в котором указаны вопросы о подсоединении основных девайсов к компьютеру для его использования (мышь, клавиатура), операциях работы с файлами, составлением отчетной документации, основах установки программного обеспечения, представлениях об операционной системе и ином, существенно снижают оценку степени подготовки и знаний первокурсников.

Отмечается низкий уровень освоения табличных конструкторов, графических редакторов, программ работы с текстами (в пакетах Ms Office и прочих). Многие из участников не имеют представления о специфике использования их функционала.

Наиболее низкий уровень соответствует представлениям испытуемых об использовании информационных баз. Опираясь на предшествующие анкетированию интервью, можно отметить, что преимущественно участники не понимают специфику работы с базами даже на начальном уровне.

Участники подчеркивают в процессе опроса высокие навыки работы с интернет-ресурсом, но при уточнении ряда позиций, в частности операции, связанные с поиском, настройкой фильтров, работой с литературными источниками он-лайн, сохранением нужных файлов, опрашиваемые изменили свое мнение и изложили более объективный анализ собственных знаний, уровень которых оказался ниже среднего.

Высокие средние показатели отмечаются в секторе освоения использования респондентами соцсетей.

Учащиеся первых курсов по экономическим профилям практически не ознакомлены с возможностями использования интернет-ресурса для обучения, однако, часто используют сеть для поиска готовых учебных работ (рефераты, доклады, контрольные, отчеты). В данной ситуации подготовка студентов соответствует низкому уровню.

В процессе получения профессии учащиеся стремятся улучшить

свою подготовку в сфере освоения информационно-коммуникационных технологий для их дальнейшего использования в работе по выбранной специальности, что бесспорно выступает благоприятным фактором.

На основании изложенного, можно заключить, что абитуриенты, выбор которых соответствует специальностям по экономическим профилям, имеют низкий уровень представлений об использовании инструментов компьютеризации и ИКТ. Нехватка элементарных знаний негативно сказывается на освоении более сложных ИКТ, преподаваемых в ВУЗах Таджикистана по экономическим специальностям. В связи с этим, формируется потребность в эффективной организации преподавания информатики первокурсникам.

Анализируются новые и ранее полученные результаты эксперимента, исследуются актуальные вопросы.

Уровень подготовки и знаний учащихся по экономическим профилям в секторе инструментов компьютеризации и ИКТ охарактеризован в третьем параграфе второй главы «**Характеристика квалификации-компетентности экономистов-выпускников высших учебных заведений в контексте знаний, навыков и умений применения компьютерных технологий**».

Рисунок 1. Концепция места описания квалификации-компетентности учащихся образовательных учреждений высшего звена в сфере общей экономической подготовки и освоения ИКТ

На основании оценки подготовки учащихся по экономическим специальностям в разных направлениях представляется возможным сформулировать три ключевых требования в соответствии с каждым направлением необходимого уровня знаний использования ИКТ в работе специалистов по экономическим профилям, окончившим ВУЗы. К данным требованиям относят:

- знания;
- наличие способностей;
- изучение.

Первое требование подразумевает овладение передовыми ИКТ, второе – формирование информационных баз, учет и прочие операции с

привлечением интернет-ресурса, третье – обучение реализации теоретических и экспериментальных работ в практической деятельности с привлечением ИКТ и компьютерных технологий.

Опираясь на выполненную оценку, отметим, что подготовка и знания использования ИКТ могут быть реализованы лишь в условиях, наиболее соответствующих реальной обстановке. Освоение информационных инструментов и компьютерных технологий является неотъемлемой частью необходимой подготовки учащихся по экономическим профилям. Стремления и возможности получения глубоких знаний в данной сфере зависят от индивидуальных особенностей человека, которые формируются и воспитываются у учащихся по экономическим профилям в ВУЗах Таджикистана.

ОБЩИЕ ЗАКЛЮЧЕНИЯ

1. Использование ИКТ и инструментов компьютеризации в процессе преподавания способствовало развитию образовательной деятельности. Совершенствование механизмов производства, разработки в сфере науки формируют потребность в повышении качества подготовки и освоении разнопрофильных направлений от экономистов, поскольку технологии постоянно развиваются, требуется систематизировать в целях обработки итогов оценки большие объемы информации, что является основой принятия качественных решений, при этом необходимо постоянно пополнять свои знания в условиях быстрого прогресса.

2. На сегодняшний день ВУЗы практикуют ряд новых дисциплин, которые преподаются современным специалистам. Сюда относят коммуникативную (правильное восприятие стратегии) и социальную (способность взаимодействовать с группой) компетентность, автоматизацию (самообразование) и иное. Наиболее важная роль отводится информационной компетентности, предполагающей способности к освоению новых информационных технологий. Особое значение в подготовке и структурировании образовательной деятельности учащихся по экономическим профилям имеет соотношение компетенций. Высоко квалифицированный профессионал владеет набором необходимых знаний и мастерства и понимает возможность их эффективной реализации в работе.

3. В соответствии с полученными в процессе опытно-экспериментальной деятельности показателями отмечается низкий уровень освоения инструментов компьютеризации и ИКТ среди учащихся первого курса по экономическим направлениям. Знания в использовании табличных конструкторов, программ для обработки текстов, пакета Ms Office также соответствуют низкому баллу, как и умения работать с информационными базами. Учащиеся первых курсов по экономическим профилям практически не ознакомлены с возможностями использования интернет-ресурса для обучения, однако,

часто используют сеть для поиска готовых учебных работ (рефераты, доклады, контрольные, отчеты). В данной ситуации подготовка студентов соответствует низкому уровню.

4. Критерии выявления инструментов компьютеризации, обеспечивающих высокое качество освоения профессии учащимися по экономическим профилям, определяются установленными целями и нормами образовательной деятельности, возможными способами их реализации. Установлено одиннадцать специфических характеристик, которыми обладают новые ИКТ и инструменты компьютеризации. От них зависит результативность преподавания экономических специальностей. Главные компоненты технического образования, повышающие качество преподавания учебного материала и дающие возможность учащимся осознать смысл следующих факторов: скорость производственных процессов, применение средств и предметов труда, развитие профессиональных умений.

5. Из результатов проведенного опроса следует, что абитуриенты, выбор которых соответствует специальностям по экономическим профилям, имеют низкий уровень представлений об использовании инструментов компьютеризации и ИКТ. Нехватка элементарных знаний негативно сказывается на освоении более сложных ИКТ, преподаваемых в ВУЗах Таджикистана по экономическим специальностям. В связи с этим, формируется потребность в эффективной организации преподавания информатики первокурсникам.

6. Весомую значимость в эффективности освоения учащимися ИКТ имеет разработка нормативов гособразца. Многие российские специалисты считают, что учебная деятельность ВУЗов должна быть построена на основе нормативов третьего поколения. Однако, прогрессивное развитие социально-экономической среды предполагает внедрение нормативов четвертого поколения. Их специфика состоит в направленности на углубление подготовки и увеличение перечня профилей обучения.

7. Характеристику профессиональной подготовки учащихся образовательных учреждений по экономическим профилям в сфере освоения ИКТ следует адаптировать к единым требованиям практической работы экономистов. На содержании профподготовки учащихся по экономическим профилям в отношении знаний, навыков и мастерства применения ИКТ базируется обучение общим основам экономики и использования информационно-коммуникационных технологий.

Рекомендации по использованию результатов исследования на практике

Полученные в ходе проведения диссертационного исследования показатели могут успешно использоваться в практике. Следует соблюдать определенные рекомендации:

1. В процессе разработки общих теоретических основ в отношении

подготовки учащихся по экономическим профилям в сфере преподавания дисциплин с использованием ИКТ и средств компьютеризации необходимо учитывать текущие и инновационные концепции экономического и технологического секторов.

2. Навыки в информационно-аналитической сфере переплетаются с подготовкой и знаниями учащихся по экономическим профилям. Это обуславливает влияние компьютеризации и ИКТ на формирование данных навыков.

3. От индивидуальных особенностей характера и способностей зависит стремление и уровень освоения информационно-коммуникационных технологий учащимися образовательных учреждений Таджикистана по экономическим профилям.

4. Освоение ИКТ должно протекать в условиях, которые максимально схожи с рабочей деятельностью.

5. Образовательная программа ВУЗов Таджикистана для учащихся по экономическим профилям должна содержать математические дисциплины, информатику, на основе которых учащиеся формируют элементарные представления об ИКТ и компьютерных технологиях, что позволяет эффективно осваивать более сложные тенденции и инновации в данной сфере, используемые специалистами в практической работе.

6. Критерии выбора инструментов компьютеризации, позволяющих качественно обучать студентов по экономическим профилям определяются способами преподавания, задачами, целями обучения, образовательными нормативами, особенностями построения педагогического процесса и путей его осуществления.

7. Подготовка и развитие знаний в сфере компьютеризации и ИКТ требуют их непосредственного внедрения в образовательный процесс, иными словами, в целях применения устройства, необходимо сначала освоить методы его работы.

8. Приоритет в вопросах предпочтения ИКТ и инструментов компьютеризации, используемых в подготовке первокурсников по экономическим специальностям, следует отдавать технологиям, позволяющим замещать классические образовательные подходы и развивать навыки учащихся. На последних курсах используемые в образовательном процессе ИКТ необходимо направлять на общую и обособленную работу учащихся.

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ДИССЕРТАЦИОННОЙ РАБОТЫ НАШЛИ ОТРАЖЕНИЕ В СЛЕДУЮЩИХ ПУБЛИКАЦИЯХ АВТОРА:

1. Статьи, опубликованные в научных рецензируемых изданиях, рекомендованного перечня ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А] Интерпретация компьютерных технологий как определяющий стержень в современной системе профессиональной подготовки экономистов / [Матн] // Дж.А. Кодиров // Вестник Таджикского

национального университета, № 6. - Душанбе: 2019. - С. 249-253. ISSN 2074-1847.

[2-А] Кодиров Дж..А. Внедрение и компьютеризация процессов обучения в экономике / [Матн] // Дж.А. Кодиров // Вестник Таджикского национального университета, № 7. - Душанбе: 2019. - С. 215-218. ISSN2074-1847.

[3-А] Қодиров Қ.А. Сатҳи мутобиқати маълумоти олии иқтисодӣ дар раванди азхудкунии технологияҳои касбии компютерӣ / [Матн]. // Қ.А. Қодиров // Пайёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, №10. - Душанбе: Сино, 2019. - С. 236-239. ISSN2074-1847.

[4-А] Қодиров Қ.А. Нақши технологияҳои компютерӣ дар салоҳиятҳои касбии иқтисодчӣ / [Матн] // Қ.А. Қодиров // Пайёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, №1(34). - Душанбе: 2020. - С. 114-118. ISSN2222-9809.

[5-А] Қодиров Қ.А. Компетентная характеристика экономистов - выпускников вузов в формировании знаний, умений, навыков с применением информационных технологий / [Матн] / Кодиров ДЖ.А. // Вестник Таджикского национального университета, № 10. - Душанбе: 2020. - С. 291-294. ISSN2074-1847.

[6-А] Қодиров Қ.А. Муносибати фаъолиятнокӣ-иттилоотӣ барои омӯзиши донишҷӯёни равияи иқтисодӣ / [Матн] / Қ.А. Қодиров // Пайёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, №7. - Душанбе: Сино, 2021. - С. 184-190. ISSN2074-1847.

2. Статьи, опубликованные в сборниках материалов конференций и других изданиях:

[7-А] Қодиров Қ.А. Масъалаҳои муҳимият ва дараҷаи раванди омодагии мутахассисони ояндаи самти иқтисодӣ. // Маҷмуаи маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумхуриявӣ дар мавзӯи “Инкишофи технологияҳои иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: самтҳои афзалиятнок ва инноватсионӣ”, 29 сентябри соли 2018. – Душанбе, ДСХ, Соҳибкор, 2018. - С. 187-194.

[8-А] Кодиров Дж.А. Активное использование ИКТ в процессе изучения экономики (тезисы доклада) // Сборник материалов научно-практической конференции ППС и сотрудников ТНУ. - Душанбе 2018, - С. 393-394.

[9-А] Кодиров Дж.А. Реализация педагогической технологии обучение в экономике (тезисы доклада) // Сборник материалов научно-практической конференции ППС и сотрудников ТГФЭУ. - Душанбе 2020, - С. 216-219.

[10-А] Кодиров Дж. Применение информатсионной технологии в финансовой деятельности Республики Таджикистан (тезисы доклада) // Сборник материалов международной научно-практической конференции ТГФЭУ. – Душанбе, 2021. - С. 391-395.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи унвонҷӯй Қодиров Чаъфар Ашӯрович дар мавзуи “Асосҳои педогогии омӯзиши технологияҳои компютерӣ ба донишҷӯён-мутахассисони ояндаи равияҳои иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот

Калидвожаҳо: асосҳои методӣ, шароитҳои педагогӣ, равияи иқтисодӣ, технологияи компютерӣ, технологияҳои иттилоотӣ-иртиботӣ, таҳсилоти олий, самаранокии раванди оmodасозӣ, тавсифоти ихтисоснокӣ-салоҳиятнокиӣ.

Дар таҳқиқоти диссертатсионии мазкур асосҳои методи омӯзиши технологияҳои компютерӣ барои мутахассисони равияи иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ шуда, вобаста ба он технологияҳои компютерӣ ҳамчун ҷанбаи муҳимми муҳтавоӣ ва заминаи фаннии оmodасозии мутахассисони рақобатпазирӣ равияи иқтисодӣ мавриди омӯзишу таҳқиқ ва таҳлил қарор дода шудаанд.

Аз он ҷумла, дар боби яқум технологияҳои компютерӣ ҳамчун меҳвари муайянкунанда дар низоми муосири тайёрии касбии иқтисодчиён дар таҳқиқотҳои психологӣ-педагогӣ тафсир шуда, сатҳи мувофиқати мазмуни амалкунандаи таҳсилоти олии иқтисодӣ бо мақсаду вазифаҳои азхудкунии технологияҳои касбии компютерӣ аз ҷониби донишҷӯён ва вазъи воқеии раванди омӯзиши технологияҳои компютерӣ ба мутахассисони ояндаи равияи иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба риштаи таҳқиқу таҳлил кашида шудааст.

Дар боби дуюми диссертатсия усулҳо ва меъёрҳои муайянсозии номгӯии технологияҳои компютерӣ, ки самаранокии раванди оmodасозии мутахассисони рақобатпазирӣ равияи иқтисодиро дар муассисаҳои таҳсилоти олий таъмин менамоянд, ҳамчунин, технологияҳои компютерӣ ҳамчун воҳиди фаннии тайёрии мутахассисони рақобатпазирӣ баррасӣ шуда, тавсифоти салоҳиятнокии касбии иқтисодчиён-хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олий дар иртибот бо дониш ва маҳорату малақаҳои истифодабарии технологияҳои компютерӣ арзёбӣ ва ироа шудааст.

Дар хулосаи таҳқиқоти диссертатсионӣ натиҷаи таҳқиқот ҷамъбаст шуда, тавсияҳои илмиву методӣ оид ба номгӯӣ ва самти рушди салоҳиятҳои зарурӣ дар донишҷӯёни равияҳои иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти истифодабарии ТКИИ коркард ва пешниҳод шудаанд.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию соискателя Кадилова Джаафара Ашуровича на тему «Педагогические основы обучения компьютерным технологиям студентов-будущих специалистов экономических направлений в высших учебных заведениях Республики Таджикистан», представленную на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - Общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: методологическая основа, педагогические условия, экономические направления, компьютерные технологии, информационно-коммуникационные технологии, высшее образование, эффективность процесса подготовки, характеристика квалификации-компетентности.

В данном диссертационном исследовании рассмотрены методические основы обучения компьютерным технологиям для специалистов экономического направления в высших учебных заведениях Республики Таджикистан, а также исследованы и проанализированы компьютерные технологии как важный аспект содержания и предметной основы подготовки конкурентоспособных специалистов-экономистов.

В том числе, в первой главе подвергнуты исследованию и анализу компьютерные технологии как определяющий фактор в современной системе профессиональной подготовки экономического профиля, рассмотрен уровень соответствия содержания высшего экономического образования целям и задачам овладения профессиональными компьютерными технологиями студентами и фактическое состояние процесса обучения компьютерным технологиям будущим специалистам экономического направления в высших учебных заведениях Республики Таджикистан.

Во второй главе диссертации рассмотрены методы и критерии определения перечня компьютерных технологий, обеспечивающих эффективность процесса подготовки конкурентоспособных специалистов в высших учебных заведениях, а также компьютерные технологии как технической единицы подготовки конкурентоспособных специалистов, также рассмотрено и представлено описание квалификаций и компетенций экономистов-выпускников высших учебных заведений в связи со знаниями и навыками использования компьютерных технологий.

В заключении диссертации обобщены результаты исследования и даны научно-методические рекомендации по перечню и направлению развития необходимых компетенций у студентов экономических направлений в высших учебных заведениях Республики Таджикистан по использованию ИКТ.

ANNOTATION

for the dissertation of the applicant Kadirov Jaafar Ashurovich on the topic "Methodological foundations for teaching computer technology to students-future specialists in economic areas in higher educational institutions of the Republic of Tajikistan", submitted for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.01 - General pedagogy, history of pedagogy and education

Key words: methodological basis, pedagogical conditions, economic directions, computer technologies, information and communication technologies, higher education, efficiency of the training process, characteristics of qualification-competence.

In this dissertation research, the methodological foundations of teaching computer technologies for economic specialists in higher educational institutions of the Republic of Tajikistan are considered, as well as computer technologies are researched and analyzed as an important aspect of the content and subject matter of training competitive economists.

In particular, in the first chapter, computer technologies are subjected to research and analysis as a determining factor in the modern system of vocational training in economics, the level of compliance of the content of higher economic education with the goals and objectives of mastering professional computer technologies by students and the actual state of the process of teaching computer technologies to future specialists in the economic direction are considered. in higher educational institutions of the Republic of Tajikistan.

The second chapter of the dissertation discusses the methods and criteria for determining the list of computer technologies that ensure the effectiveness of the process of training competitive specialists in higher educational institutions, as well as computer technologies as a technical unit for training competitive specialists, and also considers and presents a description of the qualifications and competencies of economists-graduates of higher educational institutions in connection with knowledge and skills in the use of computer technology.

In the conclusion of the dissertation, the results of the study are summarized and scientific and methodological recommendations are given on the list and direction of development of the necessary competencies for students of economic fields in higher educational institutions of the Republic of Tajikistan on the use of information and communication technologies.